

Heverdle Péterné Dr. Köncse Kriszta:

„Népköltőnk” a népzeneben – Petőfi Sándor költeményeiből válogatva

Petőfi Sándor életének eseményeiről szerencsére sok adatunk van, hiszen már életében népszerű költő volt, azonban az énekléshez és zenéléshez való viszonyulásáról keveset tudunk. Írásomban a költő azon verseivel foglalkozom, melyek hatással lehettek a magyar néplélekre, és megihlették azokat, akik népdalként éltették tovább költeményeit. Petőfi verseinek elemzői ugyanakkor egyet értenek abban, hogy életművének jelentős része mutatja a népdalok hatását, hiszen azokkal rokon képeket használt fel bennük - így talán mondhatjuk, hogy kölcsönösen hatottak egymásra. Célom, hogy a költő néhány versén keresztül bemutathassam a népdalokkal való párhuzamokat. Tanulmányomban a korabeli népdalkiadványok egy részét ismertetem, majd a Petőfi versekhez kapcsolódó műdalokból és népdalokból adok válogatást. A népdalokat a Népzenei Gyűjtemény MTA-BTK Zenetudományi Intézet Hungaricana adatbázisából válogattam¹ – ahol csak hangzó anyagot találtam, ott saját magam jegyeztem le a népdalt; a kottagrafika Sajó József munkája. A népdalok többségét csak az első strófájával közlöm.

A bevezetőben egy általam jellemzőnek ítélt idézettel igyekszem megvilágítani Petőfi Sándor és a magyar zene kapcsolatát:

„Nagy dereglyén visszaindultunk Pestre. Ez alkalmatosság nagyon olcsó utazási mód volt ugyan, de nagyon is unalmas, mert a hajót az ár ellenében emberek vontatták, s így utunk soká tartott. Mind amellet az éj egy részét, legények és egy pár szolgálatba menő lány által rakott tűz körül elég vidáman töltöttük. Ennek egyike csinos paraszt leány és jó dallos volt, kit Petőfi egy pár népdalára tanított be.”²

Az Orlay Somától származó – kétségkívül egyedinek mondható - idézet indított arra, hogy tanulmányomban Petőfi költészetének népdalokkal rokon kapcsolatára összpontosítsak. A fent idézett jelenet azért is mondható különlegesnek, mert kevés olyan visszaemlékezés maradt fenn, mely azt bizonyítaná, hogy Petőfi Sándor költeményeinek egy részét éneklésre szánta volna. Ugyanakkor Jókai Mór *Írói arcképek* című művében azt írja, hogy Petőfi egyáltalán nem tudott énekelni:

„Ő {Petőfi} mindig drámában szeretett volna játszani, a rendező pedig a népszínműveket kegyelte, s azt akarta, hogy Petőfi is énekeljen, természetesen a kórusban. Az pedig rettenetes volt, mikor Petőfi énekelt. Aki ő tőle hallotta azt, hogy „Három alma meg egy fél”, annak nem kellett többet abból az almából egy gerezd sem. Semmi érzéke nem volt a dalhoz, az operát úgy gyűlölte, hogy soha egy dalmű előadásán nem volt, s később is csak olyankor fogott a dalláshoz, amikor azt akarta, hogy szobatársa menjen el már hazulról. Márpedig Almásy úr nézete szerint a színésznek énekelni is kell, annál fogva Petőfit minden délelőtt odaállították a karba, s hogy jobban a fülébe menjen a nóta, Almásy (egyúttal a karmester is) odaállt melléje a hegedűvel, úgy mortifikálta órahosszant a betanítással. „Dejszen fűrészelhet az úr az én fülembe azzal a nyirettyűvel! – mondá Petőfi: azért én mégsem tanulom azt meg!” Emiatti gyűlölete kiterjedt Németire is; aki népszínmű-énekes volt s a közönségnek jobban tetszett, mint ő. „Azt az embert én egyszer megölöm!” mondá nekem több ízben, úgy hogy én azt hittem Németiről, hogy az maga Claude Frollo; – pedig a legjámorabb ember volt a világon.”³

Felmerül a kérdés: a két jeles kortárs közül kinek adjunk akkor igazat? Ezt már sohasem deríthetjük ki. Mindenesetre elmondhatjuk, hogy Petőfi versei rendkívül népszerűek voltak,

¹ Az adatbázis elérhetősége: <https://zti.hungaricana.hu/hu/>

² Orlay Soma: Adatok Petőfi életéhez II. In: *Budapesti Szemle* XIX. kötet 37-38. szám. p. 349.

³ Jókai Mór: *Írói arcképek. Petőfi és ellenségei.* <https://mek.oszk.hu/00700/00793/html/jokai26.htm> (utolsó megtekintés: 2023.04.23.)

ezért azt sokkal természetesebbnek tartjuk, hogy Petőfi verseit később megzenésítették, de hogy ő már eleve éneklésre szánta volna jó pár versét, azt kuriózumnak tekinthetnénk. Ugyanakkor, ha a költőtársak levelezéseit, önvallomásait elolvassuk, kitűnik, hogy egy alkotáslélektani mozzanatról van szó, a szöveg és a dallam tökéletes szimbiózisáról. Már Balassi Bálint, Csokonai Vitéz Mihály, Kisfaludy Sándor és Károly, Vörösmarty Mihály, Kölcsey Ferenc is írt olyan verseket, melyek valójában dalok.

Tudjuk, hogy Petőfi jóbarátja, Arany János költeményei között is találunk zenei fogantatásúakat. Ezt bizonyítja a költő Szemere Pálhoz írt levele:

„Kevés számú lyrai darabjaim közül most is azokat tartom sikerültebbeknek, a melyek (sic!) dallamát hordtam már, mielőtt kifejlett eszmém lett volna – úgy, hogy a dallamból fejlődött mintegy a gondolat. Sőt balladáim fogalmazásakor is, az első, még homályos eszme felködlésénél már ott volt a rhythmus, a dallam, rendszerint nem eredeti, hanem valamely régi népdalhang, mely nem tudom micsoda sympathiánál fogva, épen a szülemlő eszméhez társult, illett és semmi más. Ezért esett meg rajtam nem egyszer, hogy ha a felvett dallam formáit, rhythmusát a nyelv később nem bírta, noha az eszmével már tisztába jöttem, mégsem tudtam azt más, talán kényelmesebb formába önteni, hanem az elkezdett mű töredék maradt.”⁴

Ismeretes az az életrajzi adat, mely szerint Arany János több olyan dalt írt, melyeket saját maga kísért gitárral. Talán Bartalus Istvánnal – aki a magyar népzenei és zenetörténeti kutatások elindítója volt – kötött barátsága indította arra, hogy a Bartalus által 1873-tól kezdve kiadott hét kötetes *Magyar Népdalok Egyetemes Gyűjteménye* című, 919 dalt tartalmazó munka után ő maga is készítsen 1874-ben egy népdalgyűjteményt. E gondolat jegyében – hangjegyekkel is lejegyzett – kéziratot⁵ állított össze azokból a népdalokból, melyeket ismert. Azaz nem extenzív – a klasszikus értelemben vett – népdalgyűjtő munkára kell gondolnunk, hanem arra a belső gondolati tevékenységre, amelyet az általa ismert, benne élő dalokat lejegyezte. Ennek a kötetnek a 33. dallama a „Zsíroskenyér szalonna” kezdetű népdal, amelyhez megjegyzésként odaírta Arany, hogy „Lásd ebből: *Fiúk az Isten áldjon meg*”, amely viszont már Petőfi *Részegség a hazáért* című versének kezdősora.⁶ Ez a megjegyzés nemcsak zenetörténetileg érdekes, hanem poétikai tanulságokat is hordoz: a két költő lírai horizontja hasonlóságának apró bizonyítéka, vagyis hogy Arany és Petőfi költészetének gondolatisága mennyire hasonló elképzelések mentén halad.

1. ábra. Zsíroskenyér szalonna – Arany János népdalgyűjteménye

Ha további kapcsolódási pontokat keresünk Arany költészete és annak zeneisége között, akkor még az alábbiakról is beszámolhatunk.

⁴ Arany János hátrahagyott iratai és levelezése IV. kötet. Kiadja Ráth Mór, Budapest, 1889. p. 149.

⁵ Arany János népdalgyűjteménye. Szerk.: Szabolcsi Bence, közléteszi: Kodály Zoltán és Gyulai Ágost. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1952.

⁶ Arany János népdalgyűjteménye. Szerk.: Szabolcsi Bence, közléteszi: Kodály Zoltán és Gyulai Ágost. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1952.

Arany János énektanára a Debreceni Református Kollégiumban Zákány József volt, aki elvárta a kántus tagjaitól, hogy az újonnan tanult dallamokra saját magyar nyelvű szöveget írjanak. Talán ez lehetett az elindítója annak a folyamatnak, melyről fentebb írtunk. Tudomásunk van arról is, hogy 1836-ban Debrecenben a Fánicsy Lajos és László József igazgatása alatt működő színtársulathoz szegődött, ahol színésztársait ő tanította be az énekes szerepekre, később pedig a nagyszalontai kántust a debreceni szintjére fejlesztette.⁷

A XIX. századi népdalgyűjtési munkákban részt vevő meghatározó alakokat lassan áthatotta az a felismerés, hogy a népdalok a nemzeti önismeret egyik leggazdagabb forrását jelentik. A Petőfiről szóló szakirodalom is megemlíti Neumann Károly (1820 – 1890) fennmaradt daloskönyvét. Neumann Károly az aszódi gimnázium „titkos társaságának” – mely egyfajta önképzőkörként működött – vezére volt, és népdalgyűjteményének anyagát 1837-ben kezdte el összeszedni. Ebben 70 műdal szerepel Vörösmartytól, Csokonaitól, Bajza Józseftől, Kisfaludy Károlytól, valamint több magyar népdal is megtalálható benne.⁸

Az 1830-as években jelentek meg az első népdalgyűjtemények, Az ez irányú törekvéseknek ösztönzője volt a Magyar Tudós Társaság, mely felhívást tett közzé, hogy küldjenek számukra népdalokat. A Magyar Tudós Társaság mellett a magyar népi hagyományok összegyűjtésének aktív támogatójává vált hazánk másik kulturális „csúciszerve” az 1836. november 1-jén alakult Kisfaludy Társaság. Az effajta munkát pályatételek kitűzésével, anyagi ösztönzéssel serkentette. Ennek a nagy népi-nemzeti összefogást igénylő tevékenységnek az eszmei, ideológiai alapjait Erdélyi János rakta le, akit a Társaság tagsága titoknokká (titkárrá) választott. Korszaknyitó előadásában 1842. november 30-án *A nép költészetéről* (sic!) címmel a magyar népi hagyományok összegyűjtésének rendszeres, tervszerű módon megvalósítandó céljairól fejtette ki véleményét.⁹ A Magyar Tudós Társaságnak beküldött népdalanyag válogatási feladatait pedig Vörösmarty Mihály és Toldy Ferenc vállalta. Eredetileg kétféle nyomtatvány jelent volna meg: csak szövegek a nép számára kis füzetek formájában, valamint hangjegyekkel ellátva a művelt réteg számára. A beküldött mintegy ezer dallamból azonban nem készültek el a kiadásra szánt kötetek, és később már csupán hatvan maradt fenn. Ezek közül is a legtöbbet csak szöveggel adták ki; 1846-ban Erdélyi János jelentette meg *Magyar Népdalok és Mondák* címmel. Kodály Zoltán egy árverésen talált rá ezekre a népdalokra, köztük a Mindszenty Dániel kassai és Udvardy Cserna János zámolyi gyűjtőtől származókra. Mindszenty Dániel kassai tanító volt, majd zempléni táblabíró, aki nemcsak népdalt gyűjtött, de maga is komponált gitár kíséretes dalokat neves költőink verseire. Ő három csoportba osztotta az általa gyűjtött népdalokat: 1. egyenesen a nép ajkáról („csinosítás nélkül”) vagy költőinktől tanult nyelvi fordulatokat utánzó népdalok („*némely íróink a nép gondolkozási s érzési logikáját, előadási módját, annak fordulatait, a nyelvben kedvencz ejtést utánozni akarván*”); 2. népszerű dalok ismeretlen szerzővel; 3. költők dalai.¹⁰ Udvardy Cserna János geodéta mérnökként a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja lett, de mellette népdalokat gyűjtött. Ő javasolta, hogy a népdalok mérték (*syllabus*), vagyis szótagszám alapján legyenek csoportosítva; ezt az ötletet csak 100 év múlva veszi majd át a nemzetközi népzene tudomány. A fentebb említett népdalkötet előszavában így ír a népdalokról Mindszenty:

---

⁷ Arany János népdalgyűjteménye. Szerk.: Szabolcsi Bence, közzéteszi: Kodály Zoltán és Gyulai Ágost. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1952.

⁸ Kiss József – Irányi István: Petőfi aszódi és selmeci iskolatársának daloskönyve. In: *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1973. 77. évf. 1. füzet. p. 99.

⁹ T. Erdélyi Ilona: *Erdélyi János*. Kalligram Kiadó, Pozsony, 2015.

¹⁰ Küllös Imola: Adalékok a magyar népdalfogalom történetéhez. In: *Népi kultúra – Népi Társadalom* 9. Az MTA Néprajzi Kutató Csoportjának Évkönyve, 1977. p. 114.

„A népdalok leghívebben festik a nemzet belső életét, gondolatjait, s műveltségét; ezek tartják fel a nemzeti szellemet, s eredetes tulajdonokat, és gyakran kútfejei a honi történeteknek. Ezekben az édes-lágy érzelmnek piperétlen szavait maga a természet az alsó osztályi együgyű fíjainak sugallani szokta, s ha ugyan azon anyatermészet legpompásb színeket, változatokat, s tüneményeket csillagunk növényeiben s állatiban tud szemeinknek mutatni: nem mondhatjuk-e, hogy az indulatok alacsony ömlengése a népdalokban szinte az ő mivé, s leghívebb tolmácsa azok lelki mozdulatinak, kiknek ajkaikról felénk zengedeznek?”¹¹

Petőfi Sándor maga is küldött kilenc „néptől hallott dalt” Erdélyi János készülő gyűjteményébe.¹² Ezek a következők voltak: *Nem bánom, hogy parasztnak születtem; Nem anyától lettél; Be szépen szól a klarinét; Rongyos csárda, nincs teteje; Érik, érik a cseresznye; Azért minden úgy vigyázzon az ideén; Káka tövén költ a ruca; Szederinda hajtás; Ha érzem a fergetegnek erejét.* (A legutolsó dal kivételével minden felsorolt népdal – felénekelve – meghallgatható a Zenetudományi Intézet hangtárában).

Petőfitől – ahogy láttuk az írást indító anekdotában – nem állt távol az, hogy költeményeit országsszerte népszerűsítse. 1848. december 8-án Debrecenből küld egy levelet a „Tisztelt Képviselőháznak”, melyhez csatolja Csatadalát, hogy a katonai táborokban lelkesítse a honvédeket:

„Képviselő polgárok! Milyen nagy fontosságú lehet egy kis költemény, bizonyítja egy francia tábornok levele, ki azt írta a Conventnek, hogy vagy küldjenek neki tetemes segédsereget, vagy küldjenek egy kiadást a Marseillaise-ből. - Ha elég buzdítónak találják önök a következő költeményt, nyomassák ki annyi példányban, amennyit szükségesnek fognak látni, s küldjék szét országsszerte a magyar táborba. Részemről igen ohajtom, hogy miután szigorú körülményeim elvonták egy kis időre a hadi pályáról személyemet, legalább lélekben azalatt is részt vegyek nemzetem harcaiban. [Következik a Csatadal] Közlöny, 1848. december 20.”¹³

Orlay Somának – Petőfiről írott visszaemlékezéseiben – arról is tudomása van, hogy Petőfi zongorázni is tudott, sőt egy alkalommal elszökött a katonaságtól, hogy Liszt Ferenc zongorajátékát hallhassa Sopronban 1840. február 18-án:

„Liszt Ferenc ez év telén mesteri játékával diadalt aratva járta be hazánkat, s jótékony célokra fejedelmi áldozatokat osztott. Mint szülővidéke fővárosát, Sopront is meglátogatta s itt is hangversenyt adott. Híre az egész várost izgatottságba hozta s értő és nemértő közönség tolongott őt meghallgatni. Petőfi nem maradhatott ki a hangversenyből, de szigorú kapitányától az éjjeli kimaradásra engedélyt kapni nem remélt. Hogy tehát a tilalom őt a remélt élvezettől meg ne fossza, bejelentés nélkül, az én polgári öltözetemben hallgatta végig a mester játékát. Természetes, hogy e kihágást szigorú büntetés követte, de ily ritka élvezet árán ő azt megadással tűrte.”¹⁴

Petőfi zongorajátékát többször is említi Orlay, mivel állítása szerint a költő minden nap leült a zongorához.¹⁵

¹¹ Kodály Zoltán: Magyar zenei folklóre 110 év előtt. In: *Magyarságtudomány folyóirat*. 1943. 3-4. szám p. 374.

¹² Terbe Lajos: *Petőfi és a nép. Mit vett át Petőfi a néptől? Mit vett át a nép Petőfitől?* Budapest, 1930. p. 43.

¹³ Petőfi levele a Képviselőházhöz. In: *Petőfi Sándor összes prózai művei és levelezése*. Szerk.: Martinkó András. <https://mek.oszk.hu/05900/05911/05911.pdf> (utolsó megtekintés: 2023.04.23.)

¹⁴ Orlay Soma: Adatok Petőfi életéhez I. In: *Budapesti Szemle* XIX. kötet 37-38. szám. p. 10.

¹⁵ Petőfi 1839-ben az ostffyasszonyfai vakációja alatt is zongorázott. Erről bővebben lásd: Kerényi Ferenc: *Petőfi Sándor élete és költészete*. Osiris Kiadó, Budapest, 2008.

„{Petőfi} jól beszél németül, a latin classicusokat úgy érti mint a magyar írókat, csinosan rajzol, írása kitűnő szép, zongoráz egy keveset és verseket is csinál.”¹⁶

Petőfi azon versei, melyeket a népies költészethez sorolunk, olyannyira közel állnak a magyar népdalokhoz, hogy az embernek az az érzése támad, az ihletet is ezekből merítette.

„Mi egyéb a népdal, ha műköltő írja, mint helyzetdal, melyben a költő magát népi alaknak képzele; vagy genrekép, mely valamely népi typust daloltatással jellemez? Mindkét esetben oly költői tehetség működik, melyet Petőfi egész eddigi eredeti lyrájában mint legjellemzőbbet láttunk megnyilatkozni s melyet legrövidebben talán genre-tehetségnek mondhatnánk. Nem csuda tehát, ha oly nagy irodalmi múlt után, aminőre a népdal 1842-ben már visszatekinthetett, s oly körülmények között, mikor e műfajt már a kisebb tehetségek is divatszerűleg művelték, a genre-tehetsége folytán arra leghivatottabb, sőt minden korábbi magyar költőnél hivatottabb Petőfi is beáll a népdal irodalmi újjászülői közé s nem csuda, ha e téren minden elődjét szinte egy csapásra túlszárnyalja.”¹⁷

Sass István szerint, aki 1831-ben Szentlőrincen (Tolna vármegye) padtársa volt Petőfinek, iskolatársa egyáltalán nem tudott énekelni:

„Ő, ki a legszebb dalokat írta, melyek ma már a nép ajkán szerteszét hangzanak, danolni a szó legegyszerűbb értelmében sem tudott. Hangja értelen, érzéke e részben fogékonytalan lévén, hallgatásra volt kényszerítve, midőn szokásos kedvtöltésünk alkalmával a dal árja közöttünk megindult. Ilyenkor magába vonultán annak hatása alatt merengett, s csak az újabban megindult beszéd-folyam ragadta ki érzeménycsillagait.”¹⁸

Sőt, későbbi barátját, Jókai Mórt még az operától is eltiltja. A neves író ezt írja róla:

„Soha operába nem ment. Gyűlölt minden éneket s a dalműveket üldözte. Még engem is elriasztott az operától, hogy évekig laktam Pesten, s még nem láttam egyet sem; s mikor egyszer Irinyi erővel bevitt a „Fra Diavolo”-ba, nem mertem Petőfinek e kihágást bevallani. Egyetlen egy dalt hallottam tőle énekelni, a Marseillaise-t, azt is csak félig, azt is rosszul.”¹⁹

Ugyanakkor a többi kortárs szerint, bár valóban nem volt jó énekhangja Petőfinek, a zenét szerette.

Petőfi Sándor élete során többször is megfordult Felvidéken az 1840-es évektől kezdve, és ezekről az utazásairól *Úti jegyzetek* címmel írások jelentek meg a *Pesti Divatlapban* és az *Életképek* folyóiratban. Vecseklőn járva a magyar nóta hangjaira emlékezett szívesen:

„Míg itt uzsonnázunk: Csomai Jóska cigánybandája gyönyörű nótákat húzott Lavotta, Csermák s másoktól; s különösen megragadt – melyet most először hallottam – a karancsaljai nóta. Hogyne! Az ég is derült-borult hallatára... egyfelől nap sütött, másfelől eső esett... szóval, magyar nóta, magyar vigalom megtestesülése volt.”²⁰

¹⁶ Orlay Soma: Adatok Petőfi életéhez I. In: *Budapesti Szemle* XIX. kötet 37-38. szám. p. 1-19.

¹⁷ Horváth János: *Petőfi Sándor*. <https://magyarirodalom.elte.hu/sulinet/igyjo/setup/portrek/petofi/horvath.htm> (utolsó megtekintés: 2023.05.01.)

¹⁸ Hatvany Lajos: *Így élt Petőfi 2. kötet*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1967. p.196.

¹⁹ Hatvany Lajos: *Így élt Petőfi 2. kötet*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1967. p.197.

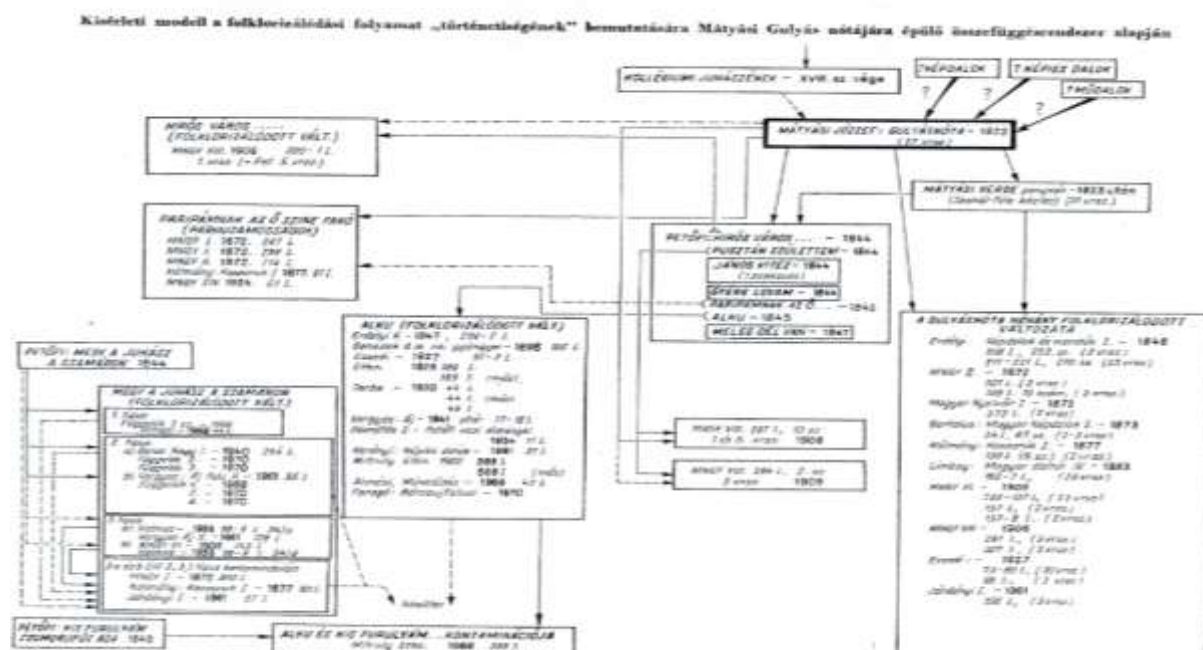
²⁰ Petőfi Sándor: *Úti jegyzetek*. 1845. <https://mek.oszk.hu/06100/06125/html/petofiu0001.html> (utolsó megtekintés: 2023. július 5.) A karancsaljai palóc nóták egyébként Johannes Brahmsot is meghihlették, ugyanis a *Magyar táncok* című sorozatában is felhasznált ezekből vett dallamokat. Erről bővebben lásd Bereczky János: *Brahms hét magyar témájának forrása*. In: *Zenatudományi Dolgozatok 1990-1991*. p. 79.

Ahogy látjuk, Petőfitől nem állt távol a magyar népdal ismerete és szerete. Ugyanezen útja során történt, hogy *Megy a juhász a számaron* című versét már négy hónappal a megírása után énekelték és ezzel köszöntötték Petőfit.²¹

Érdekes kérdés azonban az, hogy hogyan keletkeztek a népdalok. Vargyas Lajos és Járdányi Pál is hosszú hónapokon át tanulmányozta egy-egy falu zenei életét, ezért a folklorizálódás útjáról ezekből az írásokból is tájékozódhatunk.²² Tapasztalataik alapján elmondhatjuk, hogy elsősorban nem apáról fiúra szálló hagyományról van szó, vagyis nem felmenőiktől tanulták az énekeket a falusiak, hanem fonóban, lakodalmakon, táncmulatságokon, kocsmban. Ezeket többnyire nem helybeliektől, hanem átutazóktól vették át, hiszen azok újdonságokkal tudtak szolgálni. Egy adatközlő így nyilatkozott arról, hogyan „készült” egy Petőfi-vers ihlette népdal:

„A rádióból hallottam, a szavát nem értettem, aztán addig-addig keresgéltem a Petőfi-könyvbe, amíg talált rá (illet rá) valamelyik. Máskor meg egy verset olvastam és addig próbálgattam, amíg ráment az egyik hangra (dallamra).”²³

A Petőfi-versek folklorizációs útját Bienarczky Szilárd kutatta, és egy lehetséges „történetiséget” vázolt fel tudományos alapossággal kidolgozott írásában. Jelen írásomban most csak az összefoglaló táblázatát közlöm:

2. ábra A Petőfi-versek folklorizációs útja Bienarczky Szilárd szerint²⁴

Írásomban olyan népdalokat vizsgálok, melyeknek feltehetően Petőfi költeményei voltak az ihletői. A népdalgyűjtésekkel kapcsolatban elmondhatjuk, hogy sokszor az adatközlő sem

Brahms Magyar táncok című sorozatából a 11. tánc főtémáját megtaláljuk Bunkó Ferenc: 13 karancsai palóc népdal c. kottakiadványban, mely Pesten 1857-ben jelent meg Rózsavölgyi és társánál. Ebből a kottás kötetből a 7. nótát használta fel Brahms.

²¹ Kerényi Ferenc: *Petőfi Sándor élete és költészete*. Osiris Kiadó, Budapest, 2008. p.182.

²² Vargyas Lajos: *Aj falu zenei élete*. Budapest, Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományi Egyetem, 1941. és Járdányi Pál: *A kidei magyarság világi zenéje*. Teleki Pál Tudományos Intézet, Kolozsvár, 1943.

²³ Járdányi Pál: *A kidei magyarság világi zenéje*. Teleki Pál Tudományos Intézet, Kolozsvár, 1943. p. 45.

²⁴ Bienarczky Szilárd: Petőfi „dalai” a nép között. In: *Filológiai Közlemények*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1973. XIX. évfolyam, 1-2. szám. p. 385.

tudja, hogy valójában Petőfi költeményeit idézi. Az átalakulás folyamatát pontosan nem ismerjük, de bizonyos megállapításokat tehetünk. Ha az énekest magával ragad egy szövegrészlet, azt négy sorosra bővíti és strófikussá alakítja. Ha az énekest megihlet egy dallam, „letördeli” róla az idegen-szerűséget, nehezebb vagy idegen fordulatokat és a magyar népdalok pentaton hangsorához, dallamfordulataihoz igazítja. Majd a közösség, átvéve az éneket, tovább csiszolja szövegében és dallamában, miáltal az kifejezősége csökken. Petőfinek kb. 80 verse vált népdallá, de ezekből a legtöbb csak egy-egy versszakot vagy sort használt fel az eredeti szövegből. Petőfi Sándor költeményei közül a legnépszerűbbeket már a kortársak megzenésítették és színházi előadásokon, vagy olyan is előfordult, hogy opera-előadáson betétdalként énekelték. A népszerűségüket tovább növelte, ha nyomtatásban is kiadták, többnyire zongorakísérettel. Kutatásaink alapján elmondhatjuk, hogy nem feltétlenül minden Petőfi-versből lett népdal ihletett műdal, vagyis olyan dallam, melynek szerzőjét név szerint is ismerjük.

Tanulmányomban Petőfi azon költeményeiből adok válogatást, melyek később népdalokként is feltűntek, és még a XX. századi nagy népdalgyűjtések időszakában is fennmaradtak az adatközlők emlékezetében. Ahogy majd látni fogjuk, a gyűjtésben lesznek olyan népdalok melyekről azt mondhatjuk, hogy valódi népdal hallunk, találkozhatunk műdal-népdal keverékével, végül műdal maradványokkal. Ahol a műdal is fellelhető, ott azt is közlöm. Első példám Petőfi Sándor *A virágnak megtiltani nem lehet* című verse.

A vers 1843-ban Debrecenben íródott és valószínűleg a debreceni kántus vezetője: Kovács József szerezte a dallamát, aki jól tudott fuvolázni és hegedülni is.²⁵ Egy érdekes történet is kapcsolódik a vers utóéletéhez. Történt, hogy ugyanez év november 17-én Prielle Kornélia elénekelt ezt a dalt a *Két pisztoly* című népszínmű debreceni előadásán – ahol a költő is megjelent – és olyannyira tetszett neki, hogy azonnal megkérte a színésznő kezét.²⁶ A hölgy annyira meglepődött a váratlan kérdésen, hogy igent mondott. Egy másik anekdotát is idéznék a vershez kapcsolódóan:

„*Atyám íróasztalához lépve, Petőfi költeményeinek legelső kiadását (1842 — 1844. évi versei gyűjteményét) mutatva így szólt:*

- *Látod Sándor, az én kis leányom ezt a füzet költeményedet csaknem mind könyv nélkül tudja.*
- *No kis húgom, — jegyzé meg Petőfi — akkor többet tud, mint én, mert én alig tudok belőle valamit.*

Eközben atyám felnyitá a könyvet, s A virágnak . . . című népdalra esett tekintete.

- *Szavald el gyermekem ezt a szép verset. — szólt ismét hozzám.*

Mire ennek is vége volt, Petőfi a pamlagról felemelkedett, s karját az asztalra nyugtatva, kezeit dús göndör hajába téve, így szólott:

---

²⁵ Várhelyi Ilona: Hej Debrecen, ha rád emlékezem...In: *Hajdú-Bihar megyei múzeumok közleményei*. Szerk.: Selmeczi László. Kapitális Bt., Debrecen, 1999. p. 34. Valamint lásd még Kovács József saját visszaemlékezését: „*Debrecenben laktában csaknem mindennapos volt lakszobánkban {Petőfi}, de többnyire igen rideg, zárkózott s nehezen megközelíthető egyén volt. A virágnak megtiltani nem lehet, A szerelem, a szerelem kezdetű gyönyörű dalai, s én azokra — ki azon időben a debreceni collegiumi kántus praesese voltam — oly szerencsésen találtam dalt alkalmazni, hogy mindkét dal, mondhatni villámgyorsasággal, az egész országban — persze a diákok ajkán terjesztve — elterjedt s máig is közkedveltségűek. Bizonyoságot tehetnek erről még életben levő kortársaim, a többek közt Székely József pestmegyei levéltárnok barátom is. Különben több más dal is forog közszejön akkori szerzeményeimből; mert csakis az ifjú fölhevülés buzgotta ki azokat. Már rég hallgatok, s rajtam is beteljesült, hogy az öreg muzsikusz mindennap egy nótát felejt!*” In: Figyelő – Irodalomtörténeti Közlöny, 1889. 27. szám. p. 60.

²⁶ Kerényi Ferenc: *Petőfi Sándor élete és költészete*. Osiris Kiadó, Budapest, 2008. p. 272.

- *Oh, ezt a verset én is tudom. Ez nagyon emlékezetes reám nézve. Mert midőn Debrecenből gyalog mentem Pestre, az alföld sarával, széllel, viharral küzdve, betegen egy útszéli csárdába betérve, a csaplárosné körtyörületességéből a boglyakemence mellett rögtönzött ágyon elaludtam, arra ébredtem, hogy az eső elül a csárdába menekült betyárok ezt a népdalt énekelték. Akkor ébredtem annak tudatára, hogy nevem élni fog, ha dalaim már ide elhatottak, - még ha meghalok is. Ez a tudat erőt adott, hogy másnap felkelve, utam tovább folytathassam Pest felé.*²⁷

A dallam valószínűleg ez lehetett:

A vi - rág - nak meg - til - ta - ni nem le - het,
Hogy az nyíl - jék, ha jó a szép ki - ke - let.
Ki - ke - let a lány, vi - rág a sze - re - lem:
Ki - ke - let - kor vi - rí - ta - ni kény - te - len.

3. ábra A virágnak megtiltani nem lehet – Színi Károly kottájából²⁸

A magyar népdalokról közismert, hogy természeti képekből kiindulva jutunk el a fő mondanivalóhoz: az érzelmi állapot leírásához. Ebben a versben a költő lírai énjének érzéseit a népdalokból is ismert megszólítások fejezik ki: *kedves babám, gyöngyvirágom, boldogságom csillaga, szívem gyöngye.*

Népdalként több adatközlőtől is van egy-egy felvétel, ezek a népdalváltozatok jelentősen különböznek a Színi Károly-féle műdaltól.

Első példamat Halmos István 1971-ben Ombodon (Szatmár vármegye) gyűjtötte. A dallam első sorát kvinttel feljebb megismétli a második sor, az utolsó sor pedig az első megismétlése. Csak az 1. és 4. versszakot énekli az adatközlő, az első versszak utolsó két sorát megismétli és másodsorra énekli a Petőfi-vershez szöveghűbb variánst. Az eredeti verstől eltérő szövegváltoztatásokat dőlt betűvel jelölöm.

A bal oldali oszlopban a Petőfi verset, jobb oldalon a népdalt közlöm:

²⁷ Özv. Váradi Károlyné emlékezése Petőfire. In: Hatvany Lajos: *Így élt Petőfi 2.* Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1967. p. 639.

²⁸ Színi Károly: *A magyar nép dalai és dallamai.* Hackenast, Pest, 1866. p.76.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZTI_KodalyRend_005/?pg=60&layout=s A kottagrafika Sajó József munkája.

A virágnak megtiltani nem lehet,
Hogy ne nyíljék, ha jön a szép kikelet;
Kikelet a lány, virág a szerelem,
Kikeletre virítani kénytelen.

Kedves babám, megláttalak, szeretlek!
Szeretője lettem én szép lelkednek -
Szép lelkednek, mely mosolyog szelíden
Szemeidnek bűvösbájós tükrében.

Titkos kérdés keletkezik szivemben:
Mást szeretsz-e, gyöngyvirágom, vagy engem?
Egymást űzi bennem e két gondolat,
Mint ősszel a felhő a napsugarat.

Jaj ha tudnám, hogy másnak vár csókjára
Tündér orcád tejben úszó rózsája:
Bújdosója lennék a nagy világnak,
Vagy od'adnám magamat a halálnak.

Ragyogj reám, boldogságom csillaga!
Hogy ne legyen életem bús éjszaka;
Szeress engem, szívem gyöngye, ha lehet,
Hogy az isten áldja meg a lelkedet.

Debrecen, 1843.

A virágot megtiltani nem lehet
Hogy ne nyíljon ha eljő a kikelet
Kikelet a lány virág a szerelem
Késő ősszel virítani már nem lehet.
Kikelet a lány virág a szerelem
Késő ősszel virítani kénytelen.

*Ha tudtam vón hogy másnak váltss csókjára
A tündérencod tejben úszó rózsája
Bújdosója lettem vón e világnak
Vagy odajadnám magamat a halálnak.*

The image shows a musical score for the song 'A virágot megtiltani nem lehet'. It consists of four staves of music in a single system, all written in a treble clef with a key signature of one flat (B-flat). The lyrics are written below the notes. The first staff begins with a repeat sign. The lyrics are: 'A vi - rá - got meg - til - ta - ni nem le - het, / Hogy ne nyíl - jon, ha el - jő ja ki - ke - let. / Ki - ke - let a lány, vi - rág a sze - re - lem, / Ké - só ősz - szel vi - rí - ta - ni már nem le - het.'

4. ábra A virágot megtiltani nem lehet - Ombod²⁹

A második felvételt Kallós Zoltán gyűjtötte 1981-ben Magyarországon (Kolozs vármegye), ezt – ha nem ismernénk az eredeti verset –, dallamából adódóan tiszta magyar népdalnak is tekinthetnénk. Az előadó a vers első és második strofáját énekli.

²⁹ https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZTI_AP_07621-07650/?pg=78&layout=s A kottagrafika Sajó József munkája.

A vi-rág-nak meg-til-ta-ni nem le-het,
 Hogy ne nyíl-jon, ha jön a szép ki-ke-let.
 Ki-ke-let a lány, vi-rá-ga sze-re-lem,
 Ki-ke-let-kor vi-rí-ta-ni kény-te-len.

5. ábra A virágnak megtiltani – Magyarszovát³⁰

Petőfi *Ereszkedik le a felhő* című verséből 12 népdalváltozatot rögzítettek, többségüket az 1960-as években: Budapesten, Heves és Nógrád megyében, valamint Balatonfüreden, Zólyomban és Zomborban. A nyolc szótagos sorokból álló, páros rímű versben a lírai én a fülemüle alakjában jelenik meg, aki szerelmének énekel egy bús dalt. A verset már 1848-ban megzenésítve hallhatta a közönség Egressy Béni átiratában, ugyanis Rossini *Sevillai borbély* című operájának második felvonásában található egy éneklecke jelenet, amelyben – a kor szokásainak megfelelően – népszerű kortárs dalokat illesztettek be. A Nemzeti Színház február 9-ei előadásán Wolf Károly tenorista énekelte el először, majd később mások is. Ezt a műzenei dallamot még Kodály Zoltán is beemelte az *Iskolai Énekgyűjteménye*-be.³¹

³⁰ <https://zti.hungaricana.hu/hu/audio/10691/?t=00%3A22%3A43#record-172046> Saját lejegyzéssel, a kottagrafika Sajó József munkája.

³¹ *Iskolai énekgyűjtemény II.2. 11–14 éves tanulónak*. Szerk.: Kodály Zoltán. Az Országos Köznevelési Tanács, Budapest, 1944. p. 213-214.

E - resz - ke - dik le a fel - hő,
Hull a fá - ra ő - szi e - ső,
Hull a fá - nak a le - ve - le,
Még - is szól a fü - le - mi - le,
Még - is szól a fü - le - mi - le.

6. ábra Ereszkedik le a felhő – Egressy Béni dallama Kodály Zoltán Iskolai Énekgyűjteményében³²

A nagybáttonyi (Heves vármegye) előadó a Petőfi-vers minden versszakát – szöveg változtatások nélkül (egyetlen szó eltéréssel) – énekli az 1977-ben rögzített felvételen. A vers nyolc szótagos, ütemhangsúlyos, magyaros verselésű, ami közel áll a magyar népdalok régi stílusú rétegéhez. Dallama a *Bújdosik az árva madár* kezdetű népdalunké. Talán nem véletlen, hogy egy olyan dallamot vett alapul az előadó, melyben a Petőfi-vers madár metaforáját is felhasználhatja.

E - resz - ke - dik le a fel - hő,
Hull a fá - ról ő - szi e - ső.
Hull a fá - nak a le - ve - le,
Még - is szól a fü - le - mü - le.

7. ábra. Ereszkedik le a felhő - Nagybáttony³³

³² https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZTI_KodalyRend_210/?pg=101&layout=s A kottagrafika Sajó József munkája.

³³ https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZTI_AP_11381-11430/?pg=210&layout=s A kottagrafika Sajó József munkája.

Ereszkedik le a felhő,
Hull a fára őszi eső,
Hull a fának a levele,
Mégis szól a fülemile.

Az óra jó későre jár.
Barna kislyány, alszol-e már?
Hallod-e a fülemilét,
Fülemile bús énekét?

Záporosó csak úgy szakad,
Fülemile csak dalolgat.
Aki bús dalát hallgatja
Megesis a szíve rajta.

Barna kislyány, ha nem alszol,
Hallgasd, mit e madár dalol;
E madár az én szerelmem,
Az én elsohajtott lelkem!

Cseke, 1846.

A másik felvétel Medveshidegkútról (Nógrád vármegye) való. Itt utalnék vissza arra a korábban kifejtett gondolatra, hogyan alakítja át a népi érzék a műdal nem magyar karakterhez illeszkedő dallamvilágát: eltűnnek a nagy ugrások, megszűnnek a félhang lépések, megmarad a négysorosság, a második és harmadik sor ugyanazzal a dallammal szólal meg. Az első sor dallama lefelé csordogál, mely így lefesti a szöveget is. Ez rendkívül szép példája a dallamok letisztulási folyamatának.

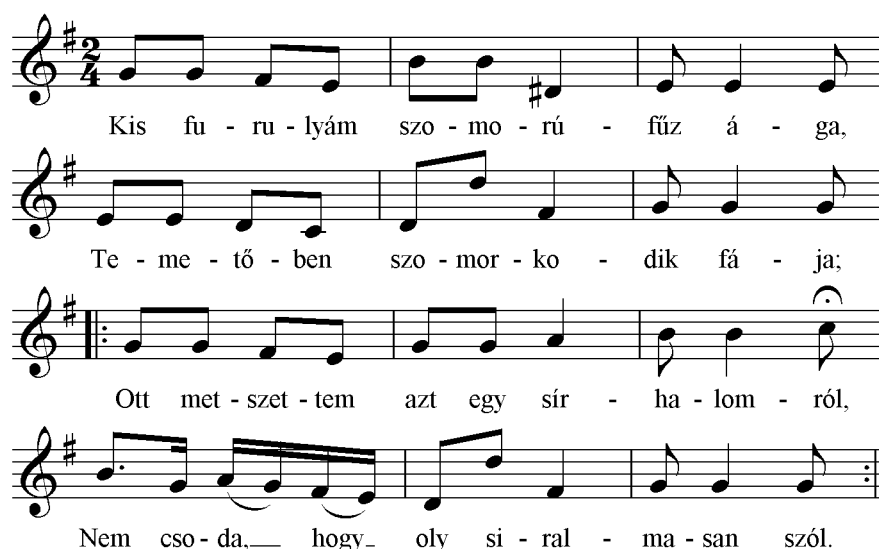
E-resz-ke-dik le a fel-hő, Hull a fá-ra zá-por - e-ső.
Hull a fá-nak le-ve-lé-re, Még-is szól a fü-le-mü - le.

8. ábra Ereszkedik le a felhő - Medveshidegkút³⁴

Petőfi *Kis furulyám szomorúfűz ága* című helyzetdalában a lírai én furulyaszóval siratja halott kedvesét, ez akár a későbbi *János vitéz* egyik jelenete is lehetne. A verset először Kovács József, a debreceni kollégium kántusának vezetője zenésítette meg, akit Petőfi személyesen ismert.³⁵

³⁴ https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZTI_AP_13981-14000/?pg=242&layout=s A kottagrafika Sajó József munkája.

³⁵ Várhelyi Ilona: *Hej Debrecen, ha rád emlékezem...* Hajdú-Bihar megyei múzeumok közleményei. Szerk.: Selmeczi László. Kapitális Bt., Debrecen, 1999. p. 34.

Kis fu - ru - lyám szo - mo - rú - fűz á - ga,
 Te - me - tő - ben szo - mor - ko - dik fá - ja;
 Ott met - szet - tem azt egy sír - ha - lom - ról,
 Nem cso - da, — hogy - oly si - ral - ma - san szól.

9. ábra Kis furulyám – feltehetően Kovács József dallama Limbay gyűjteményében³⁶

Az ebből formálódó népdal viszont műfajt váltott, halott virrasztó énekké lett Széken (Erdély). A halott virrasztó énekeket a rokonság és a fizetett siratóasszonyok több napon át éneklik az otthon felravatalozott halott mellett a temetése napjáig. Az ének tempója rendkívül lassú, a siratóknál megszokott magas hangindításokból csordulnak alá a zenei hangok, ereszkedő dallamvezetéssel. Az utolsó dallamsor a XVII. századból örökölt dallamos moll hangsor hangjait használja fel.

Petőfi verse:

Kis furulyám szomorúfűz ága,
 Temetőben szomorkodik fája;
 Ott metszettem azt egy sírhalomról,
 Nem csoda, hogy oly siralmasan szól.

Ott hunytál le, kedves szép csillagom!
 Ragyogásod többé nem láthatom.
 Hogyne volna hát sötét világom!
 Hogy volna hát élni kívánságom!

Hazaballag nyájam estefelé,
 Én ballagok a temető felé,
 Kél a holdnak halovány orcája,
 Kél furulyám epedő nótája.

Addig epeszt a bánat engemet,
 Addig-addig nyögöm keservemet:
 Míg egyszer a hanggal egyetemben
 Lelkem is a másvilágba reppen.
 Diószeg, 1843.

a népdal szövege:

Kis furulyám szomorúfűz ága,
 Temetőben szomorkodik fája;
 Ott metszettem *én* egy sírhalomról,
 Nem csoda, hogy oly siralmasan szól.

Ott hunytál le, *gyönyörű virágom!*
 Ragyogásod többé nem láthatom.
 Hogyne volna hát sötét világom!
 Hogy volna hát élni kívánságom!

Kél a holdnak halovány orcája
 Kél furulyám epedő nótája
 Addig epeszt a bánat engemet
 Addig addig nyögöm keservemet.

³⁶ Magyar daltár. A magyar nép dalainak egyetemes gyűjteménye, 1–6. Gyűjti és szerkeszti Limbay Elemér. Győr: Hennisce Rezső, 1880–1888.

https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZTI_KodalyRend_015/?pg=45&layout=s A kottagrafika Sajó József munkája.

Kis fu - ru - lyám szo - mo - rú - fűz á - ga,
 Te - me - tő - be szo - mor - ko - dik fá - ja.
 Ott met - szet - tem én őt sír - ha - lom - ról,
 Nem cso - dá - lom, ha si - ral - ma - san szól.

10. ábra. Kis furulyám szomorúfűz ága - Szék³⁷

Az 1844-ben keletkezett vers, a *Fürdik a holdvilág* akár egy népballada is lehetne, és nem véletlen, hogy ezt állítom, ugyanis a népdalként is fellelhető szövegváltozatokban egy betyár történet bontakozik ki úgy, hogy az eredeti Petőfi vershez további szakaszok íródtak. A Petőfi-vers így hangzik:

Fürdik a holdvilág az ég tengerében,
 Méláz a haramja erdő közepében:
 Sűrű a fűvön az éj harmatozása,
 De sűrűbb két szeme könnyének hullása.

Baltája nyelére támaszkodva mondja:
 "Mért vettem fejem tilalmas dolgokra!
 Édesanyám, mindig javamat akartad;
 Édesanyám, mért nem fogadtam szavadat?"

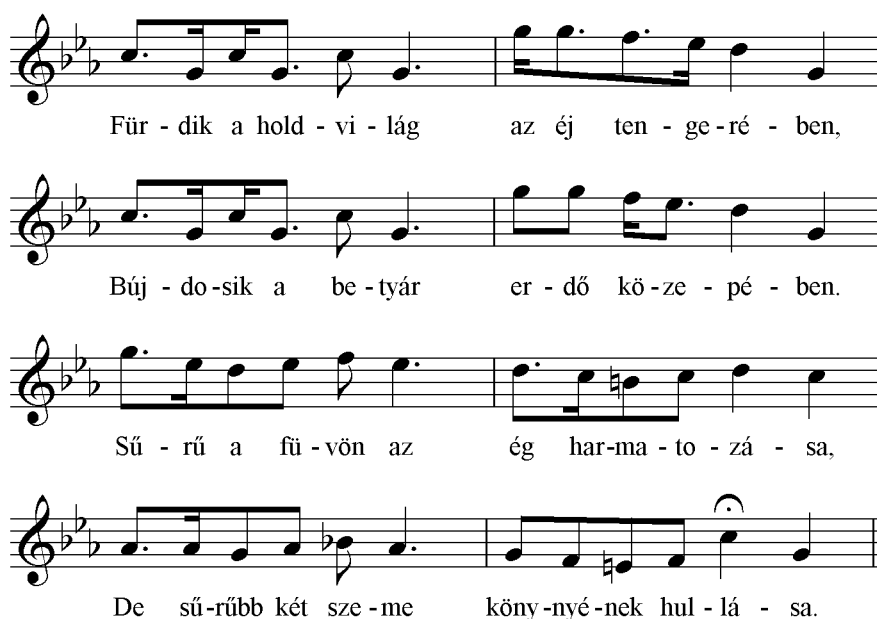
Elhagytam házadat, földönfutó lettem,
 Rablók, fosztogatók közé keveredtem;
 Most is köztük élek magam szégyenére,
 Ártatlan útasok nagy veszedelmére.

Elmennék én haza, itt hagynám ezeket,
 Örömet itt hagynám, de most már nem lehet:
 Édesanyám meghalt... kis házunk azóta
 Régen összeroskadt... s áll az akasztófa."

Pest, 1844.

A műdal szerzője Bognár Ignác, a pesti Nemzeti Színház tenoristája.

³⁷ https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZTI_AP_07201-07220/?pg=52&layout=s A kottagrafika Sajó József munkája.

Für - dik a hold - vi - lág az éj ten - ge - ré - ben,
 Búj - do - sik a be - tyár er - dő kö - ze - pé - ben.
 Sű - rű a fü - vön az ég har - ma - to - zá - sa,
 De sű - rűbb két sze - me köny - nyé - nek hul - lá - sa.

11. ábra Fürdik a holdvilág – Bognár Ignác szerzeménye³⁸

A ZTI honlapján megtalálható 24 felvétel mindegyikében az első és második versszak szövegét besűrítik egy versszakba az alábbi módon:

Fürdik a holdvilág az ég tengerében,
 Bújdosik a betyár erdő sűrűjében:
 Botjának nyelére támaszkodva mondja:
 "Mért is adtam fejem tilalmas dologra!"

Ugyanennek a dallamcsaládnak egy másik népdalát is bemutatok, mert így érthető igazán, a folklorizálódás útja. Ahogy látható, ugyanaz maradt a dallamtörzs, csak a szöveg változott, és a rendkívül gazdag díszítés miatt alig ismerhető fel az eredeti dallam.

Ár - va va - gyok, ár - va, mer an - nak szü - let - tem,
 Az a - nyám sem tud - ja, mi - re ne - velt en - gem.
 Még a fák is sír - nak, a - mer - re én já - rok.
 Tud - ja je - gész vi - lág, hogy én ár - va va - gyok.

12. ábra Fürdik a hold világ dallama az Árva vagyok árva kezdetű népdalként Veres Sándor rábaszováti gyűjtésében³⁹

³⁸ https://gramofononline.hu/929969210/furdik_a_holdvilag A kottagrafika Sajó József munkája.

³⁹ https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZTI_KodalyRend_032/?pg=48&layout=s A kottagrafika Sajó József munkája.

Az egyik felvételen, mely Miskéről való (Kalocsa melletti település), egy olyan hosszan mesélt történetet hallhatunk, melyben a betyár siratja szerencsétlen sorsát. Érdekesség, hogy a 11. versszak megidézi a Csillagok, csillagok... kezdetű, illetve a 14. versszak a Röpülj páva, röpülj... kezdetű népdalok szövegét is. Alább közlöm a népdal teljes szövegét:

Fürdik a holdvilág a Tisza vizében,
Bújosik a betyár erdő sűrűjében:

Fokosa nyelére támaszkodván mondja
Mért is adtam fejem tilalmas dolgokra.

Édesanyám, mindég javamat akartad;
Édesanyám, mért nem hallgattam szavadra?

Elhagytam házatam magam szégyenére
Szegény utasoknak nagy veszedelmére.

Elmennék én innen de már most nem lehet
Elhagynám a bandát, de nem eresztenek.

Egy csárda van híres Bakony közelébe
Nagy annak a híre kilenc vármegyébe.

Jaj de híres betyár iszik mulat benne
Kit rettege keres a kilenc vármegye.

A vármegye fala kőből van kirakva
De sok édesanya sírva jár alatta.

Ne sírj édesanyám így kell annak lenni
Minden jó családba kell egy rossznak lenni.

A vármegye fala kőből van kirakva
Alul a padlózatát kígyó béka lakja.

Istenem Istenem drága jó Istenem
Mikor lesz is nékem szép szabad életem.

Akkor lesz majd nékem szép szabad életem
Majd ha egy szem búza száz keresztel terem.

Pedig soha soha soha soha nem lesz
Majd ha egy szem búza száz keresztel terem.
Nem is lesz énnékem szép szabad életem.

Rászállott a páva vármegye falára
Vizet vitt szájába a rabok számára.

Rabok rabok rabok ti nagy elszánt rabok
Kérjétek az Istent majd megszabadultok.

Fü - dik a hold - vi - lág
A Ti - sza vi - zé - ben.
Búj - do - sik a be - tyár
Er - dő sű - rű - jé - ben.

13. ábra. Füüdik a holdvilág - Miske⁴⁰

A *Hegyen ülök* kezdetű Petöfi-vers szintén megtalálható Limbay Elemér *Magyar Daltárában*. A lírai én természeti képekben mutatja be lelki tusakodását, mely végül egy mindent elemésztő tüsszel áll bosszút az öt bántó világon.

⁴⁰ https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZTI_AP_02051-02070/?pg=324&layout=s A kottagrafika Sajó József munkája.

He - gyen ü - lők, bú - san né - zek le ró - la,
Mint a bog - lya te - te - jé - ről a gó - lya.
Lenn a völgy - ben las - súa - tak té - ve - dez:
Az én fá - radt é - le - tem - nek ké - pe - ez.

14. ábra Hegyen ülök – Limbay Elemér kottájában⁴¹

A folklór felvételek tanúsága szerint azonban elsősorban hangszeres népzeneként – széki lassúként – élt tovább és vált népszerűvé a népzeneészek körében. A 39 hangzó anyagból azonban írásomban nem ezeket a hangszeres darabokat, hanem két népdalt mutatok be, melyek közül a második rendkívül díszített éneklésmódú. Az előadó minden versszakot megszólaltat – a harmadik kivételével. Az utolsó versszak lesz a díszítmények csúcspontja, itt már a szövegen is változtat, valamint hozzátold még egy versszakot.

Petőfi verse így szól:

Hegyen ülök, búsan nézek le róla,
Mint a boglya tetejéről a golya.
Lenn a völgyben lassu patak tévedez,
Az én fáradt életemnek képe ez.

Elfárasztott engemet a szenvedés.
Be sok bűm volt, örömem meg be kevés!
Bánatomból egy nagy árvíz lehetne,
Örömem kis sziget lenne csak benne.

Fenn a hegyen, lenn a völgyben zúg a szél,
Közelget az időjárás ősz felé;
Ősszel szép csak a természet énnemem,
A haldokló természetet szeretem.

Tarka madár nem füttyörész az ágon,
Sárgapiros levél csörög a fákon,
Innen-onnan lehull a fák levele...
Bárcsak én is lehullanék övele!

Holtom után vajjon mi lesz belőlem?
Vadfa lenni szeretnék az erdőben;
Ott lenne az én számomra jó tanya,
Egész világ engem ott nem bántana.

Szeretném, ha vadfa lennék erdőben,
Még inkább: ha tűzvész lenne belőlem;
Elégetném ezt az egész világot,
Mely engemet mindörökké csak bántott.

Pest, 1845.

⁴¹ https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZTI_KodalyRend_140/?pg=44&layout=s A kottagrafika Sajó József munkája.

He-gyen ü - lők, bú - san né - zek_ le ró - la,

He-gyen ü - lők bú - san né - zek_ le ró - la.

Mint a bog - lya te - te - jé - ről_ a gó - lya,

Mint a bog - lya te - te - jé - ről_ a gó - lya.

15. ábra Hegyen ülök – Szék 1.⁴²

A második felvételen egy másik széki születésű népdalénekes⁴³ így változtat a szövegen a „Tarka madár” kezdetű versszak után:

Vadfa lenni szeretnék az erdőben,
Ott is csak ha tűzvész lenne belőlem
Elégetném ezt a cudar világot,
Mely engemet mindörökké csak bántott.

Sír a madár sír a száraz ágon
Hogy egyedül járul a nagy világon
Árva madár mért keseregsz az ágon
Nemcsak te vagy árva e nagy világon.

He-gyen ü - lők, bú - san né - zek le rá - ja,

Mint a bog - lya te - te - jé - ről a gó - lya.

Lenn a völgy - ban las - sù pa - tak té - ve - dez,

Az én fá - radt é - le - tem - nek ké - pe ez.

16. ábra. Hegyen ülök – Szék 2.⁴⁴

⁴² Fehér Anikó: *Mi vagyunk a rózsák...* LFZE, Budapest, 2011. p.131.

⁴³ Tímár Sándor (felvétel ideje: 1973. 12.31.)

<https://zti.hungaricana.hu/hu/audio/9032/?t=00%3A12%3A52#record-81013> A kottagrafika Sajó József munkája.

⁴⁴ https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZTI_AP_10007-10046/?pg=296&layout=s A kottagrafika Sajó József munkája.

A vers utolsó strófája – melyben a költő lírai énje csak tűzben égő faként tudna megszabadulni ebből a világból –, olyan népszerűvé vált, hogy önálló éltére kelt; legtöbbször a *De szeretnék az erdőben fa lenni* szöveggel. Ebből is mutatnék kettőt:

De sze - ret - nék az er - dő - ben fa len - ni,
 Ha va - la - ki ha - za - vin - ne tü - zel - ni.
 Fel - tü - zel - ném, i - haj - ja, ezt a ke - rek vi - lá - got,
 A - me - lyik - be sze - re - tőt nem ta - lá - lok.

17. ábra *De szeretnék - Gagybátor*⁴⁵

A második változatot Füleksávolyn (Nógrád vármegye) rögzítették. Ez is kupolás szerkezetű dallam, de ennek előadásmódja rubato és közelebb áll a széki lassú variánsokhoz.

De sze - ret - nék az er - dő - ben fa len - ni,
 Ha en - ge - met ha - za - vin - né tü - zel - ni.
 El - tü - ze - lem azt a ku - tya vi - lá - got,
 A - me - lyik - be sze - re - tőt nem ta - lá - lok.

18. ábra *De szeretnék az erdőben - Füleksávolj*⁴⁶

Petőfinek egy másik verséből is csak részleteket használtak fel népdalként: *Hejh, nekem hát vigasztalást mi sem ad...* című alkotásról van szó. A költemény öt másik népdallal együtt jelent meg az *Athenaeum* folyóirat 1843. szeptember 1-jei számában Pönögei Kis Pál álnéven. Egy kortárs úgy emlékezik vissza, hogy már 1844 tavaszán Dunavecscén dallammal énekeltek Petőfi társaságában, aki azonban nem kapcsolódott be a dalolásba, csak hallgatta éneküket.⁴⁷

⁴⁵ *Muskátlí 97 magyar népdal*. Editio Musica, Budapest, 2012. p. 32. Gagybátorról gyűjtötte Béres Ferenc

⁴⁶ <https://zti.hungaricana.hu/hu/audio/10835/?t=01%3A10%3A23#record-148919> saját lejegyzés, a kottagrafika Sajó József munkája.

⁴⁷ Kardos István visszaemlékezése az OSZK Kézirattárában. In: Hatvany Lajos: *Így élt Petőfi 1*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1967. p. 557.

Hej nekem hát vigasztalást mi sem ad?
Bánatomban le kell innom magamat.
Az irgalmát, ide avval a borral!
A bú vagy én, de egyikünk belehal.

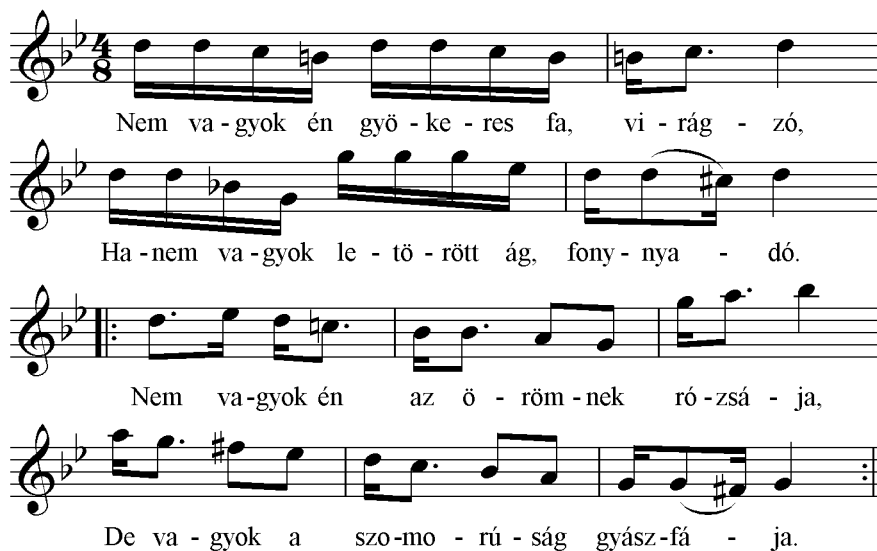
Nem vagyok én gyökeres fa, virágzó,
Hanem vagyok letörött ág, fonyadó;
Nem vagyok én az örömek rózsája,
De vagyok a szomorúság gyászfája.

Úgysem tetszik ez a világ énnekem;
Sok már, amit életemben szenvedtem,
Nagyon is sok e parányi életre!
Annyi baj közt kinek volna még kedve?

Én előttem ilyen élet nem élet,
Hol az ember de semmit sem remélhet.
Volna bár e pohár borban halálom,
Hogy lehetne bajaimtól megválnom!

Pest, 1843.

Ebben a versben A *Nem vagyok én gyökeres fa virágzó* kezdetű versszak kelt önálló életre. Az alább közölt első változattól Nagy Zoltán gyűjteményében Kodály által javítva vannak a hangok, én az eredeti lejegyzésnél maradtam, mivel ebből a változattól hangfelvétel nem állt rendelkezésemre.

Nem va-gyok én gyö-ke-res fa, vi-rág-zó,
Ha-nem va-gyok le-tö-rött ág, fony-nya-dó.
Nem va-gyok én az ö-röm-nek ró-zsá-ja,
De va-gyok a szo-mo-rú-ság gyász-fá-ja.

19. ábra *Nem vagyok én gyökeres fa*⁴⁸ - Nagy Zoltán gyűjteményében

A második variáns Székről való, itt a dallam már jóval díszitettebb változatát láthatjuk.

⁴⁸ https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZTI_KodalyRend_189/?pg=125&layout=s A kottagrafika Sajó József munkája.

Nem vagyok én gyökeres fa, vi-rág-zó,
 Ha-nem vagyok le-tört vi-rág, her-va-dó.
 Gyö-ke-res fát nagy szél é-ri, ki-tö-ri, ki-tö-ri,
 Gyön-ge szí-ve-m bá-nat é-ri, meg-ö-li.

20. ábra Nem vagyok én gyökeres fa – Szék⁴⁹

Petőfi Sándor *Hortobágyi kocsmárosné* című verse a kocsmai hangulat felszabadultságát tükrözi könnyed, játékos soraival: a részeg udvarlás és borízú hasonlatok közepette találjuk a lírai ént, aki éppen a kocsmárosnét igyekszik szerelemre bírni. A verssel foglalkozó tudósok egyöntetű megállapítása, hogy ez a vers a Petőfi líra legkorábban folklorizálódott darabja. Azzá teszi a tipikusnak mondható ízes magyarságú szóhasználata és zsánerkép mivolta. A vers népszerűségét mutatja az is, hogy Karl Beck bajai születésű német költő lefordította német nyelvre, de Petőfi nem volt vele elégedett. Állítólag ezt mondta: „Ah, mintha ez a vers már nem volna az enyém! Inkább ne is fáradjon verseim németre fordításával!”⁵⁰ Sőt egy anekdota is megtalálható róla, Kálmán Dezső írta le a *Tolnavármegye* című lapban, a történetet azonban nem ő, hanem egy barátja, Bacsó János mesélte el:

„Hát édes öcsém, legátus koromban harmadmagammal betértem egy alföldi útszéli csárdába. A társaim is legátusok voltak, ki innen, ki onnan. A véletlenség hozott össze bennünket. Ázva fázva, elgémberedve az áprilisi hidegtől. A csárda hangos volt. Négy szál cigány legény húzta a jóízű nótákat a csikós bojtároknak, akik lekönnyökölve az X lábú asztal mellé, makrapipájukból füstölve, iddogálták a pásztornyakú üvegekből a »három emberes« bort. A sötét mellett pedig kuncorgott egy hosszú sörényű német muzsik, elkényszeredve a hidegtől, szopogatva borocskáját s helyel-közzel egy-egy akkordot verve a kezében lévő gitáron. Persze, hogy mi a csikós bojtárokkal hamar megbarátkoztunk s a didergő németet is csakhamar közrekaptuk. Folyt a nóta, folyt a bor. A mint így mulatgattunk, belép egy fiatal, diáknak látszó úri ember s az asztal végére ülve lakonikus rövidséggel szól:

- Korcsmáros, bort!

A bor csakhamar előtte volt s elkezdette csendesen szörpölgetni. Egyszer aztán hozzánk szólt:

- Ugye az Urak kálvinista diákok?
- Azok vagyunk — mondám.
- Tudnak-e valami új nótát?

⁴⁹ https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZTI_KodalyRend_092/?pg=152&layout=s A kottagrafika Sajó József munkája.

⁵⁰ Kerényi Ferenc: *Petőfi Sándor élete és költészete*. Osiris Kiadó, Budapest, 2008. p.254.

- *Hogyne tudnának, hiszen minden kálvinista diák valóságos népdal hős! Tudunk hát! Én aztán a kezembe vettem a hosszú sörényű német gitárját, egypár akkordot vágtam, s elkezdtem énekelni a Hortobágyi kocsmárosné dallamát, amelyet valahol újtárbán hallottam. A másik két legátus hozzám nótázott, a négy cigány egyszerre otthon volt, a primás húzta gyönyörűen, a két kontrás egymásnak kontrázott, a brúgós pedig gyönyörűen csinálta utánunk. Én persze danoltam és gitároztam.*

- *Hol tanulta legátus úr ezt a nótát? — kérdi az ismeretlen.*

- *Uton-útfélen — feleltem.*

- *Hát azt a verset ki írta, tudja-e legátus úr?*

- *Hogyne tudnám! Hiszen ki ne ismerné Petőfit! A magyar nemzet lánglelkű költőjét!*

Az ismeretlen arca lángbaborult, szemei neki tüzesedtek s aztán poharát az asztalra vágva felkiáltott:

- *Nem adom egy világ dicsőségéért, hogy az én verseimet az útszéli csárdákban is danolják. Szervusztok fiúk! Én Petőfi Sándor vagyok.*

Lett aztán öröm-riadás, s reggelig való mulatás. Költő, diák, csikós bujtár együtt mulatott és soha el nem felejtettem ezt a találkozást. ”⁵¹

A vers 1843. május 1-jén jelent meg az *Athenaeum* folyóiratban, mely a maga korában rendkívül népszerű volt.⁵² Talán ez is oka lehetett annak, hogy ilyen sok népdalváltozat lett belőle, ugyanakkor képet kaphatunk arról is, kik és milyen módon terjesztették a dalokat. A dal népszerűségét mutatja, hogy már szinte megjelenése előtt is énekeltek:

„Egyszerre a piac felől, a paplak kertkerítése mellett, egy fiatal ember közeledik felém. Ruházata viseltes fekete frakk, mellény és pantallón, fején az akkortáiban használt fekete tányeralaku sipka, bőrellenzővel. A sipka a tarkóra csapva fityegett, az ellenző a homlokra húzva alig engedé látni a villogó szempárt. Mintha most is látnám sovány, nyúlánk alakját. Hozzám érkezvén — a kis porta küszöbe kit ő oly melegen szorított keblére : Petőfi Sándor. Petőfi Sándor egy szintársulattal jött Kecskemétre. Megelőzte költői hire, — már ekkor közszájon forgott a «Hortobágyi csaplárosné angyalom ». Nem sok időre olvastuk a színlapon,, hogy a «Miczbán család»-ban Petőfi is játszik. Érdeklődéssel mentünk tömegesen megnézni, hogy a kedvelt költő miként remekel a színpadon. Midőn kilépett, olyan érzés szállhatta meg, mint a kénytelen keletlen önkényes ujonczot a glédában; midőn pedig rövid mondókáját elszavalta, leolvastuk arczárói és taglejtéséről a mit gondolnia kellett: «ez a kalitkaélet szűk nekem, — szabadság az én világom.» ”⁵³

Bartalus István dalgyűjteményében így szól a dal (én most a zongorakíséretet nem, csak az éneket közlöm):

⁵¹ *Tolnavármegye* c. hetilap 52. száma. Szegzárd (sic!) 1898, december 25. p.2.

⁵² *Athenaeum* folyóirat, 1843/1. kötet. p.383.

⁵³ Böszörményi Mihály visszaemlékezése. In: *Vasárnapi újság, Budapest.* 30. évfolyam, 2. szám. 1883, január 14. p. 24. Hatvany Lajos mindkét történet hitelességét kétségbe vonja, szerinte nem elképzelhető, hogy a verset már megjelenése előtt énekeltek volna. Véleményem szerint elképzelhető mindkét eset, ugyanis zeneszerzőkkel is megtörtént, hogy az általuk komponált opera bemutatója előtt már énekeltek darabjaikat.

Hor - to - bá - gyi kocs - má - ros - né, an - gya - lom,
 Te - gyen i - de egy ü - veg bort, hadd i - szom.
 Deb - re - czen - től Nagy Hor - to - bágy - mesz - sze - van,
 Deb - re - czen - től Hor - to - bá - gyig - szom - jaz - tam.

21. ábra Hortobágyi kocsmárosné – Bartalus István kottájában⁵⁴

A népszerűvé vált bordalból 9 felvételtől van tudomásunk, ebből négyet ismertetek. Az első példám Zólyomból való. A dallam műdal: ötsoros, az első és 3. sor ismétlései egymásnak, az utolsó két sor variánsai egymásnak, és egyúttal a dallamhangok legmagasabb pontja is itt hallhatóak. Ha az olvasó figyelmesen nézi a kottát, még egy klasszikus zenei idézetet is felfedezhet benne: Johannes Brahms *Magyar táncok* című sorozata 6. darabjának középrészét hallhatjuk a 4. sortól.

Hor - to - bá - gyi) csap - lá - ros - né, an - gya - lom,
 Kö - kény - sze - mű)
 Hoz - zon i - de som - la - i bort, hadd i - szom!
 Hoz - zon i - de som - la - it, hát e - le - get,
 Mert a bor - vágy, s a sze - re - lem el - te - met,
 Met a bor - vágy, s a sze - re - lem el - te - met!

22. ábra Hortobágyi kocsmárosné - Zólyom⁵⁵

⁵⁴ Bartalus István: *Magyar népdalok. Egyetemes gyűjtemény. Zongorakísérettel, 1–7.* Budapest és Lipcse: 1873–1896. VI. kötet p. 88-89. A kottagrafika Sajó József munkája.

⁵⁵ https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZTI_AP_07721-07740/?pg=582&layout=s A kottagrafika Sajó József munkája.

A Pétervásárán (Heves vármegye) rögzített felvételen az első három versszak változtatások nélküli, de nincs meg a folytatása. A Horgoson készült felvételen viszont csak az 1. 2. 5. versszakot éneklik, egy-két szövegmódosítással.

Hor - to - bá - gyi kocs - má - ros - né, szép csár - dás - né, ga - lam - bom.
 Te - gyen i - de az asz - tal - ra egy it - ce bort, hagy i - szom!
 Deb - re - cen - től nagy Hor - to - bágy mesz - sze van,
 Deb - re - cen - től Hor - to - bá - gyig, Hor - to - bá - gyig szom - jaz - tam.

23. ábra. Hortobágyi kocsmárosné – Pétervására⁵⁶

Petőfi verse:

Hortobágyi kocsmárosné, angyalom!
 Tegyen ide egy üveg bort, hadd iszom;
 Debrecentől Nagy-Hortobágy messze van,
 Debrecentől Hortobágyig szomjajtam.

Szilaj nótát füttyörésznek a szelek,
 Lelkem, testem majd megveszi a hideg:
 Tekintsen rám, kocsmárosné violám!
 Fölmelegszem kökényszeme sugarán.

Kocsmárosné, hej hol termett a bora?
 Savanyú, mint az éretlen vadalma.
 Csókolja meg az ajkamat szaporán,
 Édes a csók, megédesül tőle szám.

Szép menyecske... savanyú bor... édes csók...
 Az én lábam idestova tántorog;
 Öleljen meg, kocsmárosné édesem!
 Ne várja, míg itt hosszában elesem.

Ej galambom, milyen puha a keble!
 Hadd nyugodjam csak egy kicsit fölötte;
 Úgyis kemény ágyam lesz az éjszaka,
 Messze lakom, nem érek még ma haza.

Hortobágy, 1842.

A népdal:

Hortobágyi szép csárdásné galambom!
 Tegyen ide egy icce bort, hadd iszom;
 Debrecentől Nagy-Hortobágy messze van,
 Debrecentől Hortobágyig szomjajtam.

Szilaj nótát füttyörésznek a szelek,
 Lelkem, testem majd megveszi a hideg:
 Öleljen meg kocsmárosné violám!
 Fölmelegszem kökényszeme sugarán.

Ej galambom, milyen puha a keble!
 Hadd nyugodjam csak egy kicsit fölötte;
 Úgyis kemény ágyam lesz az éjszaka,
 Messze lakom, nem érek még ma haza.

⁵⁶ https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZTL_AP_08801-08830/?pg=284&layout=s A kottagrafika Sajó József munkája.

A következő változat Moholról való (Bács-Bodrog vármegye). A dallam régies – dallamos moll és fríg zárlat – fordulatokkal teli. A második sor felszólító hangneme pedig egyúttal a dallamhangok legmagasabb pontja is.

Hor-to - bá-gyi kocs-má - ros-né, an - gya - lom!

Te-gyen i - de egy ü - veg bort, hadd i - szom!

Hor-to - bágy-tól nagy Deb - re - cen mesz - sze van,

Deb-re - cen-től Hor - to - bá - gyig szom-jaz - tam.

24. ábra Hortobágyi kocsmárosné - Mohol⁵⁷

Petőfi *Alku* című verse a legnépszerűbbek közé tartozik. Ennek oka lehet az is, hogy Petőfi ezen verse a *Regélő - Pesti Divatlap*ban is megjelent még ugyanabban az évben amikor Petőfi ezt írta, tehát 1845-ben.⁵⁸ Ebben az időszakban egyébként Erdélyi János volt a lap szerkesztője, aki a folyóirat márciusi számában jelentette meg Petőfi Sándor elbeszélő költeményét, a *János vitézt*. Az *Alku* című vers népszerűségét igazolja a népzenei változatok bősége, mivel ebből 82 variánst őriznek a hangfelvételek, s ezek között is bőven található népi hangszeres zene.

Az első kottapéldát Limbay Elemér gyűjteményéből idézem:

⁵⁷ <https://zti.hungaricana.hu/hu/audio/10753/?t=01%3A07%3A44#record-139891> Saját lejegyzéssel, a kottagrafika Sajó József munkája.

⁵⁸ *Pesti Divatlap*. 39. szám. 1845. december 25. szám. p.1319.

Ju - hász - le - gény, sze - gény ju - hász - le - gény,
 Te - le _____ pénz - zel ez a kö - vér er - szény:
 Meg - ve - szem a sze - gény - sé - get tő - led,
 De rá' - dá - sul add a sze - re - tő - det!

25. ábra Juhászlegény – Limbay gyűjteményében⁵⁹

A Szentlászlón (Verőce vármegye) készített felvételen ismét találkozhatunk azzal a jelenséggel, hogy az előadó kiegészíti a verset további három versszakkal. Így az ének jelentéstartalma is megváltozik, mert a betoldott versszakokban azt éneklük meg, hogy egy cserjésben keletkezett tűzben hogyan égett meg két gulyás legény a nyájával együtt. Petőfi Sándornak ezt a versét egyébként még Egressy Béni is megzenésítette és belekerült Szigeti József (1822 – 1902) *Szép juhász* című népszínművébe is, így még ismertebbé vált.

Juhászlegény, szegény juhászlegény!
 Tele pénzzel ez a kövér erszény;
 Megveszem a szegénységet tőled,
 De rá'dásul add a szeretődöt.

"Ha ez a pénz volna csak foglaló,
 S még százennyi lenne borra való,
 S id'adnák a világot rá'dásnak,
 Szeretődöt mégsem adnám másnak!"

Szalkszentmárton, 1845.

Ju - hász - le - gény, sze - gény ju - hász - le - gény,
 Te - le pénz - zel ez a kö - vér er - szény:
 Meg - ve - szem a sze - gény - sé - get tő - led,
 De rá' - dá - sul add a sze - re - tő - det!

26. ábra Juhász legény - Szentlászló⁶⁰

⁵⁹ https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZTI_KodalyRend_135/?pg=63&layout=s A kottagrafika Sajó József munkája.

⁶⁰ https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZTI_AP_08649-08680/?pg=272&layout=s A kottagrafika Sajó József munkája.

A Zomborból (Bács-Bodrog vármegye) hallható felvételen a dallam kupolás szerkezetű, a második sor egy kvinttel feljebb szól.

Ju - hász - le - gény, sze - gény ju - hász - le - gény,
 Te - le kéz - zel ez a kö - vér er - szény.
 "Meg - ve - szem a sze - gény - sé - get tő - led,
 Rá - a - dá - sul add a sze - re - tő - det!"

27. ábra Juhász legény - Zombor⁶¹

A másik felvételt Mokrinban (Zenta melletti település) gyűjtötték. Érdekes lehet az olvasónak annak bemutatása miként jelennek meg a népdalok variánsai a néphagyományban. Ha összevetjük a két kottát, láthatjuk a dallam- és szövegbeli különbségeket. A szövegben minimális változtatásokat láthatunk, a dallamokban csak a zárlatok hasonlóak, valamint a dallamjárások, dallamívek – a hangok azonban eltérnek.

Ju - hász - le - gény, sze - gény ju - hász - le - gény,
 Ne - sze né - ked ez a pén - zes er - szény.
 meg - ve - szem a sze - gény - sé - ged tő - led,
 Rá - a - dá - sul bar - na sze - re - tő - det.

28. ábra Juhász legény - Mokrin⁶²

⁶¹ <https://zti.hungaricana.hu/hu/audio/5885/?t=00%3A12%3A04#record-32967> Saját lejegyzéssel, a kottagrafika Sajó József munkája.

⁶² https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZTI_AP_08649-08680/?pg=272&layout=s A kottagrafika Sajó József munkája.

Petőfi *Boldog éjjel* című verse egy beteljesült éjjeli szerelmes légyottot ír le. A versszakok 4+4+3 szótagos sorokból állnak, melyek a negyedik sortól így bővülnek: 4+4+4+3. Az első versszak harmadik sora alliterációjának csattogó mássalhangzói és hangutánzó szavai a kutyák csaholását húzzák alá.

Boldog éjjel! együtt vagyok rózsámmal,
A kis kertben mulatozunk egymással;
Csendesség van, csak az ebek csaholnak,
Fenn az égen
Tündérszépen
Ragyog a hold, a csillag.

Nem jó csillag lett volna énbőlőlem;
Tudja isten, nem maradnék az égen,
Nem kellene énnekem a mennyország,
Lejárnék én
Minden estén,
Kedves rózsám, tehozzád.

Pest, 1844.

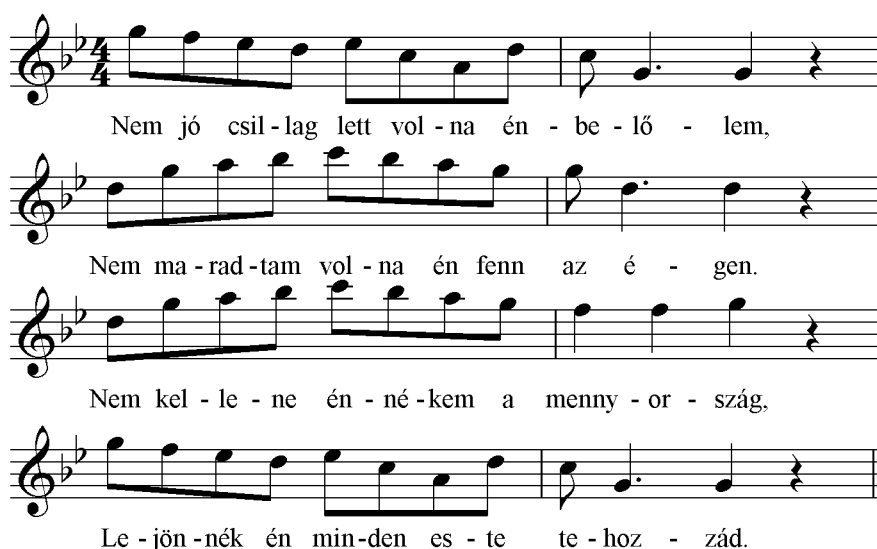
Limbay Elemér kottájában az alábbi dallammal találhatjuk meg:

Bol - dog éj - jel! e - gyütt va - gyok ró - zám - mal,
A kis kert - ben mu - la - to - zunk egy - más - sal.
Csen - des - ség van, csak az e - bek csa - hol - nak,
Fenn az é - gen, Tün - dér - szé - pen, Ra - gyog a hold, ra - gyog a hold, a csil - lag.

29. ábra Boldog éjjel – Limbay gyűjteményében⁶³

Népdallá azonban csak a második versszaka vált: „*Nem jó csillag lett volna énbőlőlem*” szövegkezdettel. A dallam visszatérő dallamszerkezetet mutat, valamint utalnék arra, hogy a 2. és 3. sor variánsai egymásnak. Mindezek alapján elmondható, hogy a dallam kigondolói az új népdalstílus szerkesztési elveit követték. A népdal ugyanakkor kiigazítja a versszakok végének 4+4+4+3 szótagos „egyenetlenségét”, mert megmarad a többi sor 4+4+3-as felépítése.

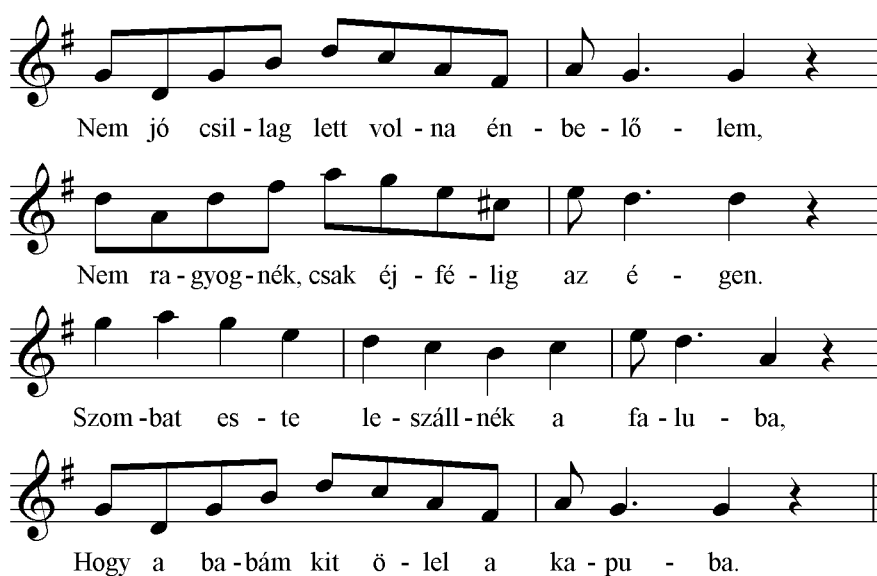
⁶³ https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZTI_KodalyRend_097/?pg=146&layout=s A kottagrafika Sajó József munkája.

Nem jó csil-lag lett vol-na én-be-lő-lem,
 Nem ma-rad-tam vol-na én fenn az é-gen.
 Nem kel-le-ne én-né-kem a menny-or-szág,
 Le-jön-nék én min-den es-te te-hoz-zád.

30. ábra. Nem jó csillag lett volna énbelőlem - Sarkadkeresztúr⁶⁴

A Paláston (Hont vármegye) gyűjtött dallam magasan kvintváltó és visszatérő szerkezetet mutat, ez a dallam is az új népdalstílus szerkesztési elveit követi.

Nem jó csil-lag lett vol-na én-be-lő-lem,
 Nem ra-gyog-nék, csak éj-fé-lig az é-gen.
 Szom-bat es-te le-szál-lék a fá-lu-ba,
 Hogy a ba-bám kit ö-lél a ka-pu-ba.

31. ábra Nem jó csillag - Palást⁶⁵

Petőfi *Távolból* című verse 1843. június 15-én jelent meg az *Athenaeum* újság lapjain és csakhamar olyannyira népszerűvé vált, hogy több műdal is készült belőle. Verselése trocheikus, szókincsét tekintve kifejezetten romantikus, szinte már-már giccsbe hajló.

⁶⁴ https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZTI_AP_04201-04220/?pg=364&layout=s A kottagrafika Sajó József munkája.

⁶⁵ https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZTI_KodalyRend_123/?pg=30&layout=s A kottagrafika Sajó József munkája.

Kis lak áll a nagy Duna mentében;
Oh mi drága e lakocska nékem!
Könnyben úszik két szemem pillája,
Valahányszor emlékszem reája.

Bár maradtam volna benne végig!
De az embert vágyai vezérlik;
Vágyaimnak sólyomszárnya támadt,
S odahagytam őslakom s anyámat.

Kínok égtek a szülőkebelben,
Hogy bucsúmnak csókját ráleheltem;
S kínja lángi el nem aluvának
Jégyöngyétől szeme harmatának.

Mint ölelt át reszkető karával!
Mint marasztott esdeklő szavával!
Oh, ha akkor látok a világba:
Nem marasztott volna tán hiába.

Szép reményink hajnalcsillagánál
A jövő tündérvillányánál áll,
S csak midőn a tömkelegbe lépünk,
Venni észre gyászos tévedésünk.

Engem is hogy csillogó reményem
Biztatott csak, minek elbeszélmem?
S hogy mióta járom a világot,
Bolygó lábam száz tövisre hágott.

...Szép hazámba ismerősök mennek;
Jó anyámnak tőlök mit izenjek?
Szóljatok be, földiek, ha léssen
Útazástok háza közelében.

Mondjátok, hogy könnyeit ne öntse,
Mert fiának kedvez a szerencse - -
Ah, ha tudná, mily nyomorban élek,
Megrepedne a szíve szegénynek!

Pozsony, 1843.

A vers a költőnek az otthon és édesanyja iránti vágyódásából született, drámaisága csak az utolsó versszakban mutatkozik meg: ne tudja meg anyja, mily nyomorban él fia.

Az első zombori adatközlő csak két versszakot énekel és elmeséli a felvételen, hogy ezt az éneket hitoktatójától tanulta, aki harmóniumon kísérte magát. A dallam műdalként vált népszerűvé, szerzője Bognár Ignác (1810 – 1883), aki a Pesti Nemzeti Színház tenoristája volt. Ez lehet az oka annak is, hogy a dallam erősen emlékeztet minket W. A. Mozart *Varázsfuvola* című operájából Tamino képáriájára: a mesterkéltnagy ugrással történő nyitás után a második sor megismétlődik egy hanggal lejjebb is; az utolsó sora hármashangzat-felbontásokkal él.

Kis lak áll a nagy Du - na men - té - ben,
Ó, mi drá - ga e la - kocs - ka né - kem.
Könny - ben ú - szik két sze - mem pil - lá - ja,
Va - la - hány - szor em - lék - szem re - á - ja.

32. ábra Kis lak áll a nagy Duna mentében – Zombor, 1958⁶⁶

⁶⁶ https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZTI_AP_07721-07740/?pg=180&layout=s A kottagrafika Sajó József munkája.

A második változatban, bár ugyanott rögzítették – csak egy év különbséggel –, érződik hogy a dallam kezd „megszelídülni”: kisebb ugrásokat használ, kerüli a hármashangzat-felbontásokat.

Kis lak áll a nagy Du - na men - té - ben,
 Ó, mi drá - ga e la - kocs - ka né - kem!
 Könny -ben ú - szik két sze - mem pil - lá - ja,
 Va - la - hány - szor em - lék - szem re - á - ja.

33. ábra Kis lak áll a nagy Duna mentében – Zombor, 1959⁶⁷

A szerelem, a szerelem című Petőfi-vers zsánereképnek tekinthető, mert a szerelmes ifjú szertelenségének leírásával ismerteti meg az olvasót. Sass István (Petőfi iskolai padtársa) ugyanakkor arra is felhívja a figyelmet, hogy ezek a versek nem pusztán dalok, hanem sorspanaszok:

„S mégis, ugyanettől a magát-elvesztett embertől telnek ki az olyan versek is, mint: A szerelem, a szerelem ..., A virágnak megtiltani nem lehet... s főleg pedig a Temetésre szól az ének . . ., amely, ha számon tartjuk, hogy milyen körülmények közt készült, akkor nem dalba szökkent elmélkedés többé, hanem minden egyes szavával, azoknak szótári szoros értelmében veendő sorspanasz. Mégis, ha egy- egy verse meg is jelenik a pesti folyóiratokban s ha akad is a debreceni pajtások közt, aki ezt vagy azt a dalát megzenésítse, Petőfi nagy elesettségében éppoly kevéssé érzi magát számbaveendő költőnek, mint embernek. S ez annyira megérzik rajta, hogy az egri kispapok eleinte el sem hiszik neki, hogy ő az a Petőfi, akinek verseit olvasták.”⁶⁸

A szerelem, a szerelem,
 A szerelem sötét verem;
 Beleestem, benne vagyok,
 Nem láthatok, nem hallhatok.

Őrizem az apám nyáját,
 De nem hallom a kolompját;
 Rá-rámegy a zöld vetésre,
 Hej, csak későn veszem észre.

Telerakta édesanyám
 Eleséggel a tarisznyám;
 Elvesztettem szerencsésen,
 Lesz módom a böjtölésben.

Édesapám, édesanyám,
 Ne bizzatok most semmit rám,
 Nézzétek el, ha hibázok -
 Tudom is én, mit csinállok!

Székelyhíd, 1843.

⁶⁷ https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZTI_AP_07721-07740/?pg=186&layout=s A kottagrafika Sajó József munkája.

⁶⁸ Hatvany Lajos: *Így élt Petőfi. I.* Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1967. p. 565.

A költeményből született műdal a már korábban említett Kovács Józseftől származik, aki a debreceni kántus vezetője volt. Az ebből keletkezett népdalok viszont már inkább műdalnak mondhatók, ugyanis a legtöbb dallam túlpontozott ritmikájú és nagyobb ugrásokkal teli. Kodály Zoltán is gyűjtött több változatot, de megjegyzi, hogy ezek már Bartalus István népdalgyűjteményében is megtalálhatóak, valamint Almási Sámuel sárosmagyarberkeszi református lelkésztől és Böhm Gusztáv – Pesti Nemzeti Színház operarendezője – zongorakíséretes dalkötetéből származó variánsok. Ezek többségében a vers első versszakának záró sora így változik: *Onnét ki sem szabadulok*.

A sze - re - lem, a sze - re - lem,
A sze - re - lem sö - tét ve - rem.
Be - lé es - tem, ben - ne va - gyok,
On - nan ki sem sza - ba - du - lok.

34. ábra A szerelem a szerelem – Bartalus István gyűjteményében⁶⁹

Az Istensegítről (Bukovina vármegye) származó gyűjtésben a 3. népdalsor kiemelkedik az egyenletes negyed értékekkel:

A sze - re - lem, a sze - re - lem,
A sze - re - lem sö - tét ve - rem.
Be - lé es - tem, ben - ne va - gyok,
On - nan ki sem sza - ba - du - lok.

35. ábra A szerelem a szerelem - Istensegítről⁷⁰

⁶⁹ https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZTI_KodalyRend_197/?pg=107&layout=s A kottagrafika Sajó József munkája.

⁷⁰ https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZTI_AP_09861-09900/?pg=30&layout=s A kottagrafika Sajó József munkája.

A *Befordultam a konyhára* című versből is ismerünk több énekelt változatot, azonban ezek mindegyikén érződik a műdalok és a német zenekultúra hatása, vagyis: dúr hangsor, hármashangzat felbontások, szekvenciák használata. Közismert zenéjét egyes források szerint Szabadi Frank Ignác (1825 – 1897), a szabadságharc egyik hadnagya szerezte *Laura-csárdás* címen 1856-ban.

Befordúltam a konyhára,
Rágyujtottam a pipára...
Azaz rágyujtottam volna,
Hogyha már nem égett volna.

Tüzet rakott eszemadta,
Lobogott is, amint rakta;
Jaj de hát még szeme párja,
Annak volt ám nagy a lángja!

A pipám javában égett,
Nem is mentem én a végett!
Azért mentem, mert megláttam,
Hogy odabenn szép leány van.

Én beléptem, ő rámnézett,
Aligha meg nem igézett!
Égő pipám kialudott,
Alvó szívem meggyúlادott.

Pest, 1843.

Limbay Elemér kottájában így szól Szabadi Frank Ignác dallama:

Be-for - dul - tam a kony-há - ba, rá-gyúj - tot - tam a pi-pám - ra,
Az-az rá - gyúj - tot-tam vol - na, hogy-ha már nem é-gett vol - na;
A pi - pám ja - vá-ban é - gett, nem is men - tem én a-vé - gett!
A-zért men - tem, mert meg-lát - tam. hogy o - da - bentszép le-ány van.

36. ábra Befordultam a konyhára – Szabadi Frank Ignác dallama Limbay Elemér kottájában⁷¹

Ez a dal csekély mértékben változott az adatközlők előadásában, mely egy zólyomi példán keresztül is kitűnik:

⁷¹ https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZTI_KodalyRend_030/?pg=62&layout=s A kottagrafika Sajó József munkája.

Be - for - dul - tam a kony - há - ba, Rá - gyúj - tot - tam a pi - pá - ra.
 Az - az rá - gyúj - tot - tam vol - na, Hogy - ha már nem é - gett vol - na.
 A pi - pám ja - vá - ban é - gett, Nem is men - tem, nem is men - tem én a - vé - gett.
 A - zért men - tem, mert meg - lát - tam, Hogy o - da - bent szép le - ány van.

37. ábra Befordultam a konyhára - Zólyom⁷²

Petőfi Sándor *Megy a juhász a szamáron* című, az életképek közé sorolható versét mindenki ismeri. Erről a verséről ezt írta Petőfi: „*Néprománcomat a szamárról mindenfelé éneklük, énekelték most a gömöri restauráción még a kortesek is.*”⁷³ A Pesti Hírlapban egy anekdota is megjelent arról, hogyan értelmezte Petőfi saját versét:

„A második estét a sárospataki diákok önképzőkörében töltötte Petőfi. Ott egyebek közt egy Fodor nevű diák elszavalta a Megy a juhász szamáron kezdetű versikét, de egyúttal felhasználta az alkalmat, hogy megkérdezze magától a költőtől, mi tulajdonképpen intenciója a versnek? Mert csak burkolt szatíra lehet az.

- *Persze, hogy az, — volt Petőfi válasza — a nép a szamár, az odadörgölődik a nagyokhoz, odamászik eléjük és lábatlankodik nekik, ha nincs is rája szükség. A legény pedig azért ütött botjával a szamár fejére, mert gyalog talán hamarabb érkezhett volna meg, és még tán élve találhatta volna meg babáját. A nagyok szeszélyeinek tehát a nép issza meg a levét.*”⁷⁴

Megy a juhász szamáron,
 Földig ér a lába;
 Nagy a legény, de nagyobb
 Boldogtalansága.

Fölpattan a szamárra,
 Hazafelé vágat;
 De már későn érkezett,
 Csak holttestet láthat.

Gyepes hanton furulyált,
 Legelészett nyája.
 Egyszer csak azt hallja, hogy
 Haldoklik babája.

Elkeseredésében
 Mi telhetett tőle?
 Nagyot ütött botjával
 A szamár fejére.

Kúnszentmiklós, 1844.

⁷² https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZTI_AP_04589-04608/?pg=282&layout=s A kottagrafika Sajó József munkája.

⁷³ Petőfi Sándor (1845): Nyílt levél Vahot Imréhez. In: *Pesti Divatlap*, 1845. június 19.

<https://mek.oszk.hu/05900/05911/05911.htm> (Letöltés ideje: 2023. július 4)

⁷⁴ Dr. Jóseffy Vilmos részletekben tett szóbeli közleményei után összeállította dr. Friedlieber Ignác. In: *Pesti Hírlap*, Budapest, 29. évfolyam, 149. szám, 1907. június 23. p. 36.

Bartalus István kéziratában még így láthatjuk:

Megy a ju-hász szá-má - ron, Föl - dig ér a lá - ba.
Nagy a le-gén, de na-gyobb Bol - dog-ta-lan - sá - ga.

38. ábra Megy a juhász számaron – Bartalus István gyűjteménye⁷⁵

Ha ennek a költeménynek a folklorizációs útját megfigyeljük, azt a sajnálatos tényt állapíthatjuk meg, hogy minél népszerűbb egy vers, annál többen vállalkoznak arra, hogy dallamot költsenek rá, vagy más korábbi népzenei dallamokra éneklük rá az új szöveget. Így a szájhagyomány útján terjedő változatokból mindig a legfrissebbekre akadnak a gyűjtők, ami által a dal elveszíti eredeti népzenei értékét. Az alábbi devecseri dallam is hármashangzatfelbontásokkal indul, ismétlődő sorokból, skálamenetekből építkezik. Ezek alapján joggal mondható, hogy a műzene stílusjegyeit hordozza magán.

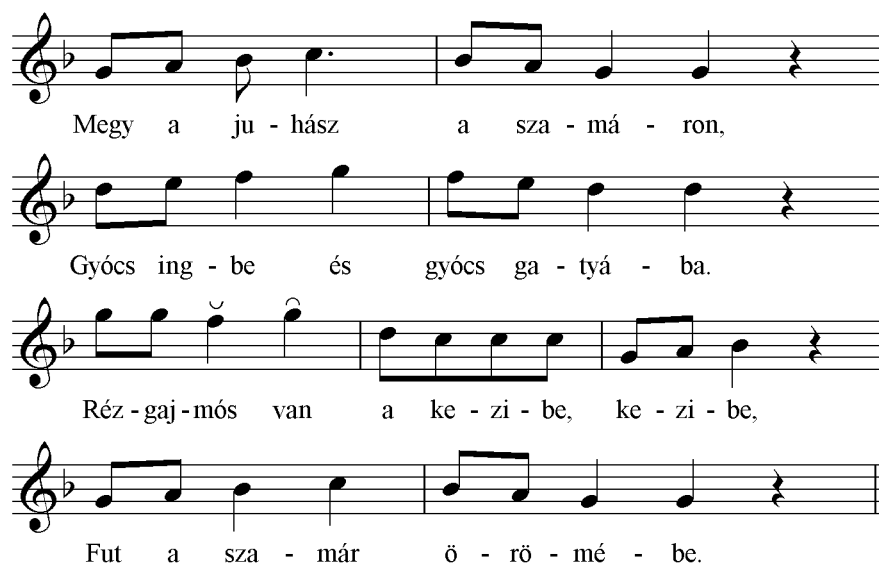
Megy a ju-hász szá-má - ron, föl - dig ér a lá - ba.
Nagy a le-gény, de na-gyobb bol - dog - ta - lan - sá ga.
Gye-pes han-ton fu - ru - lyált, le - ge - lé - szett nyá - ja,
Egy-szer-csak azt hal - lot - ta, hal - dok - lik ba - bá - ja.
El - ke - se - re - dé - sé - ben mi tel - he - tett tő - le?
Na-gyot ü - tött bot - já - val a szá-már fe - je - re.

39. ábra Megy a juhász a számaron - Devecser⁷⁶

⁷⁵ https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZTI_KodalyRend_134/?pg=58&layout=s A kottagrafika Sajó József munkája.

⁷⁶ https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZTI_AP_06761-06780/?pg=566&layout=s A kottagrafika Sajó József munkája.

Az újszászi felvételen egy másik népdal dallamára ültetik át az új szöveget, sőt még a vers jelentéstartalmát is megváltoztatják, ugyanis ebben a változatban nem a halott kedves miatt jár pórul a szamár, hanem azért mert megcsalták a juhászlegényt.

Megy a ju - hász a sza - má - ron,
Gyócs ing - be és gyócs ga - tyá - ba.
Réz - gaj - mós van a ke - zi - be, ke - zi - be,
Fut a sza - már ö - rö - mé - be.

40. ábra Megy a juhász – Újszász⁷⁷

A további versszakok így szólnak:

Hová mégy te juhászlegény?
Az aradi számadóhoz.
Az aradi számadónak lányához
Az én édes Iluskámhoz.

Elkéstél már juhászlegény
Más öleli a kedvesed.
Más öleli csókolja a kebelét
Az aradi gulyáslegény.

Ejnye az anyja mindenit
Mér' szerette ja más kedvesit?
Nagyot ütött a szamara farára
Visszafordult a tanyára.

A *Pusztán születtem, a pusztán lakom* című szerepversben a lírai én csikósként jeleníti meg önmagát, és idilli képet fest az életéről.

⁷⁷ https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZTI_AP_04355-04382/?pg=398&layout=s A kottagrafika Sajó József munkája.

Pusztán születtem, a pusztán lakom.
Nincs födeles, kéményes hajlokom;
De van cserényem, van jó paripám:
Csikós vagyok az alföldi rónán.

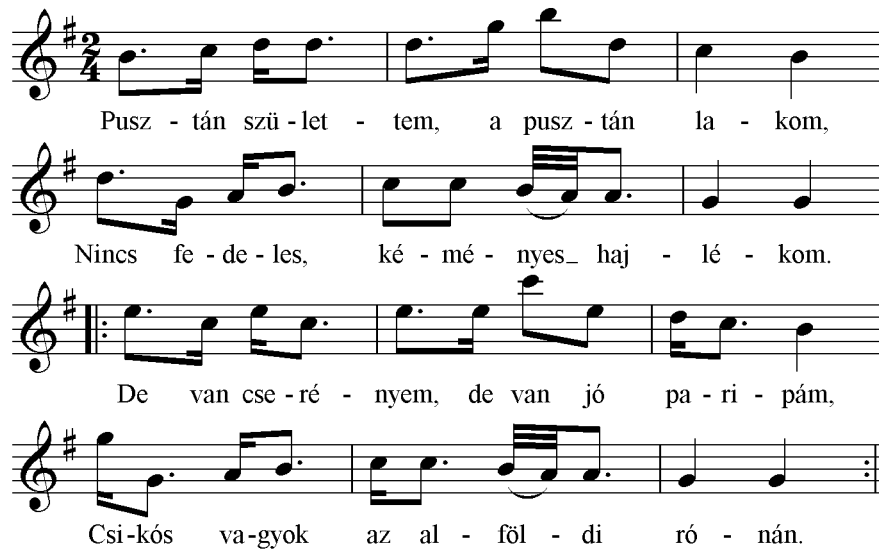
Szórén szoktam megúlni a lovat,
Ha ide vagy oda útam akad;
Nem szükséges a nyereg a hátán -
Csikós vagyok az alföldi rónán.

Gyócs a gatyám, patyolat az ingem.
Nem vettem, a rózsám varrta ingeny.
Hej, maholnap az én piros rózsám
Csikósné lesz az alföldi rónán.

Kúnszentmiklós, 1844.

Bár a szöveg még kedvezhetne egy valódi népdalnak – hiszen az alföldi rónaságot, a házasság életre vágyó csikós legényt verseli meg a költő –, mégis ismét csak a műdalok hatása mutatkozik meg a felgyűjtött népdalvariánsokban: a dallamvezetést sűrűn pontozott ritmika, hármashangzatfelbontások, nagyobb ugrások jellemzik.

Az első változat Bognár Ignác 1857-ben megjelent *Ötven eredeti nép- és magyar dal* ⁷⁸című gyűjteményében található, Hubenayné Lipcsei Clára (1828 – 1889) a Nemzeti Színház másodénekesnőjének szerzeményeként ⁷⁹:

Pusz - tán szü - let - tem, a pusz - tán la - kom,
Nincs fe - de - les, ké - mé - nyes_ haj - lé - kom.
De van cse - ré - nyem, de van jó pa - ri - pám,
Csi - kós va - gyok az al - föl - di ró - nán.

41. ábra. Pusztán születtem – Hubenayné Lipcsei Clára dallama Bognár Ignác gyűjteményében ⁸⁰

A Sárrétudvariban (Bihar vármegye) gyűjtött népdalban csak a harmadik sor dallama tér el a többitől, melyek egy lefelé tartó hármashangzat felbontással indulnak – a fenti kottapéldában ennek az ellenkezőjét láthattuk.

⁷⁸ Bognár Ignác: *Ötven eredeti nép- és magyar dal*. Rózsavölgyi és Társa, Pest, 1857.

⁷⁹ *Magyar Színművészeti Lexikon*. Szerk.: Schöpflin Aladár. Az Országos Színészgyesület és Nyugdíjintézet, Budapest, 1929.

⁸⁰ https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZTI_KodalyRend_045/?pg=113&layout=s A kottagrafika Sajó József munkája.

Pusz - tán szü - let - tem, pusz - tán la - ká - som,
 Nin - csen fő - de - les, ké - nyes haj - lé - kom,
 De van cse - ré - lyem, van pej pa - ri - pám,
 Csi - kós va - gyok a sár - ré - ti pusz - tán.

42. ábra Pusztán születtem - Sárrétudvari⁸¹

Összegzőképpen elmondható, hogy a Petőfi Sándor költői munkásságát kísérő „epitheton ornans” a „népköltő” elsősorban az általam is szemrevételezett 1842 – 45-ös esztendőök verstermése alapján formálódott ki a köztudatban. Ennek hathatós segítő eszköze volt a dolgozatom központi gondolatát adó tény: költeményeinek jó része népdallá vált. Ebben az életszakaszban nemcsak családtagjai, baráti köre vett részt verseinek folklorizációjában, hanem lassan kezdett kialakulni az a mezővárosi réteg (tanítók, kántorok, jegyzők, papok), amely törekvéseit megértette, támogatta, terjesztette. Ne feledkezzünk meg azokról a diákokról sem, akik a kollégiumban tanultakat vándorlásaik során – betérve egy-egy borozóba -, szintén tovább adhatták. Ahogy láthattuk, voltak olyan műdalok, melyek valóban olyan erősen hatottak a népzeneire, hogy a dallamfordulatokat változatlanul hagyták, de sok olyan példát is láttunk, ahol a népi érzék ezeket megcsiszolta vagy a verseket más dallamra ültette át. Petőfi Sándor több olyan költeményéről nem írtam, melyek bár szerepelnek a népzenei adatbázisban, alig térnek el az eredeti műzenei dallamtól (pl. *Ezrivel terem a fán a meggy*, *Rózsabokor a domboldalon*). Rátaláltam olyan költeményekre is, melyeknek csak részletei jelennek meg népdalainkban – további kutatómunkát igényelne ezen gyűjtések teljes feldolgozása. Petőfi Sándor halálának máig megnyugtató módon nem tisztázott körülményei nyomán is hősé magasztosult személyiségének teljesebb megismerésének nemes ügyét kívántam szolgálni azzal, hogy a kortársak emlékezései alapján a zenéhez fűződő viszonyát igyekeztem feltárni. Ezekhez az írói pillanatképekhez társult egy napjainkban is tartó, soha meg nem szűnő kulturális folyam. Kiapadhatatlannak látszik azoknak a dalköltőknek névvel ihletett vagy anonim adatközlőknek a száma, akik dalok formájában terjesztik műveit. Óvó tekintettel figyeljük az egységes magyar nemzeti kultúra megőrzése és terjesztése érdekében kifejtett munkájukat.

⁸¹ https://library.hungaricana.hu/hu/view/ZTI_KodalyRend_019/?pg=61&layout=s A kottagrafika Sajó József munkája.